

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA,
VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky
Staré grunty 52, 842 44 Bratislava

Ľudské práva vo výchovnovzdelávacom procese školy (názory učiteľov základných a stredných škôl)

Bratislava 2017

**Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky
Oddelenie prevencie a výskumov v oblasti mládeže**

Mgr. Marcela Bieliková

**Ľudské práva vo výchovnovzdelávacom procese školy (názory
učiteľov základných a stredných škôl)**

Obsah

OBSAH	3
ÚVOD	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
1. METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
1.1 Ciele výskumnej úlohy.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
1.2 Metódy a techniky výskumu.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
1.3 Výber výskumnej vzorky.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
1.4 Matematicko – štatistické spracovanie.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
1.5 Priebeh realizácie výskumu.....	<i>Chyba! Záložka nie je definovaná.</i>
2. INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV VÝSKUMU	CHYBA! ZÁLOŽKA NIE JE DEFINOVANÁ.
2.1 CHARAKTERISTIKA VÝSKUMNEJ VZORKY	5
2.2 SPÔSOB VÝUČBY ĽUDSKÝCH PRÁV V ŠKOLE	6
2.2.1 Spôsoby vzdelávania v oblasti ľudských práv v škole	6
2.2.2 Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv	9
2.2.3 Možnosť prejavu názoru žiaka na hodine zameranej na výučbu ľudských práv	11
2.2.4 Priestor pre problematiku ľudských práv vo vzdelávaní	13
2.2.5 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov	15
2.3 MIERA AKTIVITY UČITEĽA A ŠKOLY V OBLASTI ĽUDSKÝCH PRÁV	17
2.3.1 Participácia školy v projektoch, programoch v oblasti ľudských práv	17
2.3.2 Participácia učiteľa na príprave žiakov na Olympiádu ľudských práv.....	20
2.3.3 Dostupnosť odborných materiálov pre výučbu ľudských práv v škole	22
2.3.4 Vzdelávanie učiteľov v oblasti ľudských práv	23
2.4. PORUŠOVANIE ĽUDSKÝCH PRÁV V ŠKOLSKOM PROSTREDÍ	25
2.4.1 Porušenie práv učiteľov žiakmi	25
2.4.2 Typy porušenia ľudských práv v školskom prostredí.....	27
2.4.3 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv	31
2.4.4 Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv	33
ZÁVERY	36
LITERATÚRA	45

Vzdelávanie je základným ľudským právom a vzdelanie je univerzálnou ľudskou hodnotou. Cieľom výchovy a vzdelávania k ľudským právam v školách je osvojiť si vedomosti, zručnosti a postoje, ktoré sú dôležité pre posilňovanie ľudskej dôstojnosti, participácie na živote demokratickej spoločnosti, v súlade s hodnotami, ako sú ľudské práva, rovnosť, pluralita a spravodlivosť.

Publikácia prináša najzaujímavejšie výsledky výskumu vzdelávania a dodržiavania ľudských práv v školskom prostredí, pričom vychádza z názorov učiteľov základných a stredných škôl. Dlhodobý monitoring vzdelávania a uplatňovania ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí sa realizuje v zmysle plnenia úloh Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv. Analýza súčasného stavu výučby k ľudským právam, analýza jej kvality, ako aj zmapovanie miery aktivity učiteľov a škôl v predmetnej oblasti, či analýza dodržiavania ľudských práv v školách prispeje k vytvoreniu celkového obrazu o vzdelávaní k ľudským právam v podmienkach regionálneho školstva, k napĺňaniu cieľov výchovy a vzdelávania, k špecifikácii problémov vo vzdelávaní v oblasti, ako aj pri dodržiavaní ľudských práv v školách.

V pedagogicko-organizačných pokynoch pre rok 2016/2017 sa v zmysle medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky v problematike ľudských práv a Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike okrem iného odporúča:

- a) výchovu k ľudským právam v triede a škole usmerňovať tak, aby sa stala integrálnou súčasťou celoživotného procesu podpory a ochrany ľudských práv, aby podporila hodnotu človeka ako ľudského jedinca a rozvoj medziľudských vzťahov v demokratickej spoločnosti,
- b) vzhľadom na potrebu plánovania procesu výchovy k ľudským právam ich ochranu a implementáciu zabezpečiť efektívnou spoluprácou školy, zákonných zástupcov, mimovládnych organizácií a širokej miestnej komunity,
- c) zapájať deti a žiakov do aktivít v oblasti výchovy k ľudským právam organizovaním besied, súťaží, stretnutí, tematických výstav, návštev divadelných predstavení s tematikou ľudských práv,
- d) vytvoriť podmienky na zabezpečenie kontinuálneho vzdelávania na získanie multietnických a multikultúrnych kompetencií učiteľov,
- e) vytvárať priaznivé multikultúrne prostredie v školách (prostredníctvom chápaného a kritického spôsobu štúdia jednotlivých kultúr napomôcť žiakom porozumieť iným kultúram).

Ľudské práva vo výchovnovzdelávacom procese školy (názory učiteľov základných a stredných škôl)

Výber výskumnej vzorky pre realizáciu výskumu žiakov a učiteľov základných a stredných škôl zabezpečovala profesionálna agentúra pre zber dát – Agentúra sociálnych analýz, s. r. o. Výberový súbor učiteľov základných a stredných škôl bol vytvorený náhodným výberom pri rovnomernom zastúpení učiteľov oboch stupňov škôl. Výberovými kritériami boli: pohlavie, vek, najvyššie ukončené vzdelanie, pedagogické zameranie, odborná prax, typ školy, veľkosť sídelnej jednotky a kraj SR. Zber empirických dát bol realizovaný dotazníkovou metódou. Po optickej a logickej kontrole dotazníkov bolo štatisticky spracovaných 497 dotazníkov. Získané údaje boli spracované štatistickým programom SPSS.

2. Interpretácia výsledkov výskumu

2.1 Charakteristika výskumnej vzorky

Do súboru bolo zaradených 497 pedagógov základných a stredných škôl v SR. Z nich bolo 76,3% žien a 23,7% mužov. Zastúpenie podľa typu školy bolo nasledovné: zo základných škôl sa výskumu zúčastnilo 78,3% učiteľiek a 21,7% učiteľov - mužov, stredné školy prezentovalo 74,2% žien a 25,8% mužov. Výsledky korešpondujú s celkovým rozložením pedagógov v spoločnosti.

Výskumu sa zúčastnilo 50,9% zástupcov učiteľov zo základných škôl a 49,1% stredoškolských pedagógov. Z nich bolo 67,2% z odborných škôl a 32,8% z gymnázií.

Oslovení učitelia pochádzali najčastejšie zo škôl Trnavského kraja (TT 15,5%), najmenej z Košického kraja (9,9%), pričom vo výskumnej vzorke bolo zachované rovnomerné zastúpenie jednotlivých krajov. Podrobné údaje sú uvedené v tabuľke.

Tabuľka č.2 Kraj pôsobnosti respondentov (v%)

Bratislavský kraj	13,5
Trnavský kraj	15,5
Trenčiansky kraj	14,1
Nitriansky kraj	11,7
Žilinský kraj	11,1
Banskobystrický kraj	13,1
Prešovský kraj	11,1
Košický kraj	9,9

Rozdiely podľa lokality pôsobnosti školy dokumentujú, že zo škôl z najmenších obcí pochádzalo 6,1% pedagógov, z miest do 10 000 obyvateľov 23,5%, zo stredne veľkých miest s počtom obyvateľov od 10 001 do 50 000 40,8% učiteľov. Približne 15% skúmaných učiteľov pôsobí v školách vo veľkých mestách a veľkomestách (50 001-100 000 obyvateľov 15,1%, nad 100 000 obyvateľov 14,5%). Diferenciácie podľa veľkosti miesta školy a typu potvrdili, že najvyššie zastúpenie mali učitelia nižšieho stupňa – základnej školy z malých a stredne veľkých miest (do 10 000 obyvateľov 31,7%, 10 001-50 000 34,9%), stredoškolskí pedagógovia z miest od 10 001 do 50 000 obyvateľov, kde predstavovali takmer polovicu

všetkých skúmaných učiteľov stredných škôl (46,9%). Za nimi nasledujú stredoškolskí pedagógovia zo škôl vo veľkých mestách a veľkomestách (do 100 000 obyvateľov 18,3%, nad 100 000 17,4%). Práve v uvedených lokalitách sa kumulujú stredné školy.

Vo výskumnom súbore malo zastúpenie 10,3% učiteľov vo veku do 30 rokov, 27,5% s vekom od 31 do 40 rokov, 32,8% od 41 do 50 rokov a 29,4% vo veku nad 50 rokov. Je teda zrejmé, že vo výskume dominujú názory pedagógov strednej generácie do 40 rokov. Rozloženie podľa typu školy dokumentuje tabuľka.

Tabuľka č. 3 Zastúpenie veku pedagógov vo výskume podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
do 30 rokov	14,3	6,2
31-40 rokov	31,5	23,5
41-50 rokov	30,3	35,4
nad 50 rokov	23,9	35,0

Dĺžka odbornej praxe skúmaných učiteľov bola nasledovná: 13,2% uvádzalo menej ako 5 rokov praxe a 12,8% 6 až 10 rokov praxe. Najviac pedagógov vykazovalo 11 až 30 rokov praxe, a to 11 až 20 rokov 30,4% oslovených a 21 až 30 rokov odbornej praxe 28,5% učiteľov. Približne 15% (15,2%) pedagógov uvádzalo 31 a viac rokov praxe. Zatiaľ čo odborne najmladší učitelia pôsobili viac na nižšom stupni vzdelávania (ZŠ 33,9%, SŠ 31,7%), respondenti s najvyšším počtom rokov odbornej praxe častejšie na stredných školách (SŠ 9,5%, ZŠ 8,4%). Celkovo však výsledky za obidva typy škôl sú takmer identické.

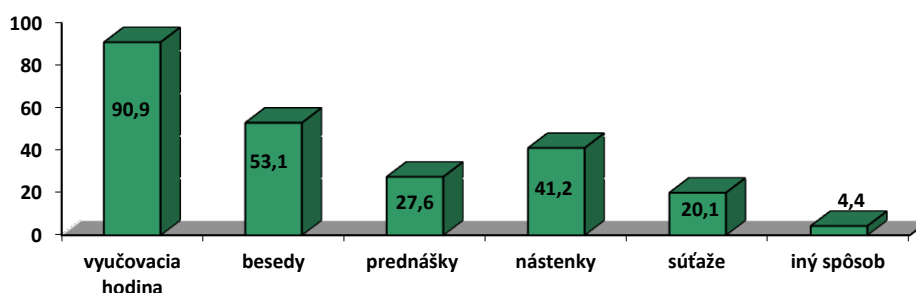
2.2 Spôsob výučby ľudských práv v škole

Všetky vplyvy prostredia, ktoré obohacujú detskú skúsenosť formujú jeho osobnosť. Patria k nim predovšetkým: rodičia a škola, učitelia, vychovávatelia, trieda ako sociálna skupina, ďalej súrodenci, priatelia, spolužiaci a vôbec ľudia, s ktorými dieťa prichádza do styku, ale aj literatúra a umenie, rozhlas, televízia, noviny, internet atď. Najväčší vplyv na dieťa má však rodina a škola. Škola je miestom osvojovania si základných pojmov v oblasti ľudských práv, miestom formovania hodnôt a postojov mladých ľudí, ktoré sú predpokladom dodržiavania a uplatňovania ľudských práv v celej spoločnosti. Zaujímalo nás, akým spôsobom získavajú žiaci základných a stredných škôl, prostredníctvom učiteľov a školy, vzdelanie v oblasti ľudských práv.

2.2.1 Spôsoby vzdelávania v oblasti ľudských práv v škole

Zo súboru 497 oslovených učiteľov venujúcich sa výučbe ľudských práv (1180 odpovedí), 452 učiteľov (90,9%) uviedlo, že žiaci získavajú vedomosti o ľudských právach **na vyučovacích hodinách**. Ďalším frekventovaným spôsobom je vzdelávanie prostredníctvom **besied na konkrétne ľudskoprávne témy organizované školou**, ktoré deklarovala viac ako polovica oslovených (53,1%). Približne 40% (41,2%) učiteľov poukázalo na skutočnosť, že žiaci informácie získavajú z nástieniek a školských časopisov. Vedomosti získané na **prednáškach s odborníkmi** deklarovalo 27,6% skúmaných pedagógov. **Súťaže** ako prostriedok osvojovania si poznatkov o ľudských právach uviedlo 20,1% učiteľov a iný, nekonkretizovaný spôsob označilo 22 učiteľov t.j.4,4 %.

Graf č.1 Spôsoby vzdelávania v oblasti ľudských práv (v %)

Poznámka: Súčet presahuje 100% z dôvodu možnosti voľby viacerých odpovedí

Rozdiely podľa typu školy (základná škola, stredná škola) poukázali na fakt, že v oboch typoch škôl prevláda vyučovanie ako forma získavania vedomostí z problematiky ľudských práv (ZŠ 91,3%, SŠ 90,6%). Výsledky výskumu však potvrdili náš predpoklad o tom, že starší žiaci - stredoškooláci získavajú poznatky o ľudských práv častejšie aj aktívnymi metódami výučby ako sú prednášky, besedy a súťaže z predmetnej problematiky len doplnené vyučovacím procesom, ako žiaci nižšieho stupňa vzdelania. A tak sú podľa názorov respondentov, stredoškooláci výrazne častejšie vzdelávaní v oblasti ľudských práv prostredníctvom súťaží, prednášok odborníkov a formou besied na ľudskoprávne témy. Približne 40% oslovených a to zo základných aj zo stredných škôl ako zdroj informácií uviedlo nástenky a školské časopisy. Výsledky uvádza tabuľka.

Tabuľka č. 4 Spôsoby vzdelávania ľudských práv v škole na jednotlivých typoch škôl (v %)

	ZŠ	SŠ
vyučovanie	91,3	90,6
besedy	47,0	59,4
prednášky	22,1	33,2
nástenky, školské noviny	40,3	42,2
súťaže	12,3	28,3
iný spôsob	2,4	6,6

Poznámka: Údaje presahujú 100% z dôvodu možnosti voľby viacerých odpovedí

Porovnaním výsledkov za roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015 a 2017 sa zistilo, že výučba v oblasti ľudských práv za celé sledované obdobie zostáva najvýraznejším zdrojom informácií o ľudských právach v školách. Hoci sú žiaci základných a stredných škôl oboznamovaní s problematikou ľudských práv predovšetkým vo vyučovacom procese, do popredia sa dostávajú aj aktívne spôsoby výučby, ako sú nástenky a školské časopisy, besedy na ľudskoprávne témy, ale aj zapojenie žiakov do rôznych súťaží z predmetnej problematiky. Hoci v súčasnosti zaznamenávame mierny pokles aktívnych foriem výučby ľudských práv prezentovaných vo výpovediach oslovených učiteľov oproti roku 2015, vo všeobecnosti vidieť od roku 2005 v prípade prednášok s odborníkmi a besied organizovaných školou na aktuálne témy pozitívny trend. Školy sa tak stále viac zameriavajú popri výučbe aj na uvedené formy, ako zdroje vedomostí a poznatkov žiakov. Odlišná situácia je v prípade informácií z násteniek a školských časopisov. Uvedený zdroj zaznamenáva najhoršie výsledky za celú vlnu zisťovania. Súvisí to pravdepodobne s nezaujmom žiakov o tvorivosť v rámci školských násteniek a školských časopisov. Významnú úlohu by v tomto mohlo zohrať vedenie školy, pedagógovia i žiacka samospráva. Z dlhodobého hľadiska však vo výučbe ľudských práv zaznamenávame pozitívny trend v presadzovaní aktívnych, názorných foriem vzdelávania

žiakov základných a stredných škôl v oblasti ľudských práv. Podrobné údaje popisuje tabuľka.

Tabuľka č. 5 Spôsoby vzdelávania ľudských práv v škole v – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017
vyučovanie	98,3	81,0	86,1	91,7	89,4	90,9
nástenky, školské noviny	49,6	57,9	44,5	56,9	58,6	41,2
besedy	33,1	49,9	45,4	47,2	56,9	53,1
prednášky	25,6	28,8	26,5	26,9	33,6	27,6
súťaže	22,3	16,0	18,6	21,4	21,7	20,1
iný spôsob	12,4	2,3	3,2	2,2	4,2	4,4

Poznámka: Údaje presahujú 100% z dôvodu možnosti voľby viacerých odpovedí

Rozdiely v názoroch podľa pohlavia dokumentujú, že u oboch **pohlaví** v odpovediach výrazne dominujú vedomosti získané na vyučovaní a následne prostredníctvom besied organizovaných školou. Zatiaľ čo v prípade vyučovania ako formy získavania vedomostí z oblasti ľudských práv prevládajú skúmaní muži, ostatné zdroje informácií z oblasti ľudských práv sú viac zastúpené v odpovediach skúmaných žien (besedy: ženy 53,6%, muži 51,7%, prednášky: ženy 28,0%, muži 26,3%, nástenky a časopisy: ženy 42,5%, muži 37,3%, súťaže: ženy 22,2%, muži 13,6%, iné: ženy 5,5%, muži 0,8%). Je teda zrejmé, že pedagógovia – muži väčší dôraz kladú na vyučovací proces, ženy na aktívne formy výučby.

Rozdiely v odpovediach respondentov – učiteľov základných a stredných škôl podľa **krajov** pôsobnosti školy dokumentujú najvyššie zastúpenie škôl Bratislavského a následne Košického kraja pri vedomostiach získaných na vyučovacej hodine, kde oslovení učitelia vo viac ako v 95% (BA 97,0%, KE 95,9%) ako zdroj poznatkov z ľudských práv označili práve vyučovací proces. Pri oboznamovaní žiakov s otázkami ľudských práv prostredníctvom besied organizovaných školou najvyššie zastúpenie vykazovali oslovení zo škôl v Nitrianskom kraji (TN 69,0%), najmenej v Trnavskom kraji len 37,7%. Celkovo však možno konštatovať, že vo všetkých krajoch SR, okrem Trnavského kraja, viac ako polovica oslovených poukázala na vedomosti získané formou besied so žiakmi. Učitelia zo škôl Banskobystrického kraja najčastejšie zo všetkých ako zdroj poznatkov žiakov označili prednášky s odborníkmi na aktuálne témy (BB 40,0%) a súťaže z predmetnej problematiky (BB 38,5%). V Prešovskom kraji súťaže predstavujú zdroj poznatkov pre žiakov len v 1,8% prípadoch. Približne každý desiaty pedagóg zo škôl v Bratislavskom kraji prezentoval iný spôsob získavania poznatkov a vedomostí bez špecifikácie.

Rozdiely v odpovediach respondentov sa potvrdili vzhľadom na ich vek a dĺžku odbornej praxe. Zatiaľčo odborne najstarší pedagógovia (30 a viac rokov odbornej praxe) vo svojich odpovediach najčastejšie deklarovali vedomosti získané formou besied so žiakmi (58,7%) a tiež prostredníctvom súťaží na ľudskoprávne témy (25,3%) a iným nekonkretizovaným spôsobom (8,0%), učitelia v odbore od 6 do 10 rokov najviac poukázali vyučovací proces (do 5 rokov 82,5%, 6-10 96,8%, 11-20 94,7%, 21-30 88,7%, nad 30 90,7%). Na druhej strane sú to mladí učitelia s praxou do 5 rokov, ktorí najčastejšie zo všetkých uvádzali ako zdroj informácií pre žiakov prednášky s odborníkmi (do 5 rokov 34,9%, 6-10 23,8 %, 11-20 28,7%, 21-30 27,7%, nad 30 22,7%), pričom najstarší vykazujú výrazne najnižšie zastúpenie.

Ako už bolo uvedené, aktívne formy výučby ľudských práv prezentovali najmä učitelia stredných škôl. Z dôvodu, že tieto nie sú zväčša lokalizované v obciach a menších mestách, najčastejšie uvádzajú ako zdroj poznatkov pre žiakov besedy, prednášky, informácie z násteniek a školských časopisov oslovení z miest od 10 000 do 50 000 obyvateľov a zo súťaží učitelia škôl vo veľkých mestách. Zarážajúce je, že aj vyučovací proces ako zdroj

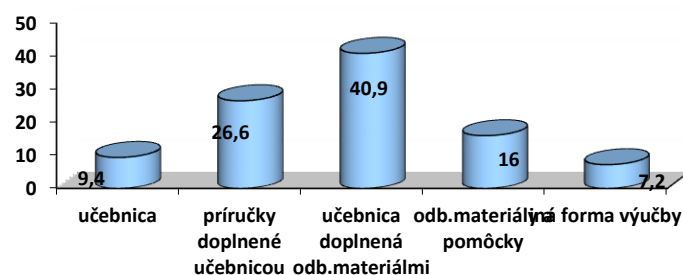
poznatkov o ľudských právach v najvyššom zastúpení prezentovali učitelia z veľkých miest a veľkomiest (50 001-100 000 obyvateľov 97,3%, nad 100 000 95,8%). Pritom skúmaní pedagógovia z najmenších lokalít v najnižších percentách deklarovali aktívne formy výučby. Išlo pravdepodobne o respondentov zo základných škôl z uvedených lokalít.

2.2.2 Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv

Nezastupiteľnú úlohu v edukačnom procese školy má výučba ľudských práv a multikultúrna výchova. Je to nevyhnutný predpoklad celkovej humanizácie vzdelávania. Problematika ľudských práv a multikultúrna výchova nie je obsiahnutá v samostatnom vyučovacom predmete, ale tvorí neoddeliteľnú súčasť učebných osnov viacerých predmetov vo všetkých typoch škôl. Vo výskume nás zaujímalo, akou formou vzdelávajú učitelia základných a stredných škôl žiakov o ľudských právach a ako oslovení pedagógovia implementujú problematiku ľudských práv a multikulturalitu do výučby.

Pri výučbe ľudských práv učitelia najčastejšie využívajú, a to rovnako ako v predchádzajúcich zisťovaniach, **učebnicu predmetu doplnenú odbornými materiálmi** (40,9%). Približne štvrtina oslovených však ťažisko kladie na **odborné materiály a príručky** a tie potom **doplňa učebnicou predmetu**. Aj to podporuje predchádzajúce tvrdenia o náraste aktívnych a názorných foriem výučby v regionálnom školstve a svedčí na jednej strane o kreativite súčasných učiteľov a ich snahe zefektívniť a spopularizovať učivo, na druhej strane o nedostatku odborných materiálov venujúcich sa problematike ľudských práv. Nasleduje **výlučné využívanie odborných materiálov a pomôcok**, ktoré prezentovalo až 16,0%, pričom tu zaznamenávame neustály nárast. Vyučovanie založené výlučne na **učebnici predmetu** deklarovalo 9,4 % oslovených a 33 (7,2%) učiteľov označilo **iný spôsob výučby**. Išlo najčastejšie o kombináciu viacerých prameňov, využívanie vlastných textov, dennej tlače, modelových situácií a najmä internetu.

Graf č. 2 Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv (v%)

Na základe rozloženia odpovedí podľa **typu školy** pôsobnosti učiteľa (základná a stredná škola) možno vidieť prevahu výučby ľudských práv na základe učebnice predmetu doplnenej odbornými materiálmi a pomôckami v oboch typoch škôl (zhodne 40,9%). Druhou najčastejšou formou vzdelávania v oblasti je využívanie odborných materiálov len doplnených učebnicou predmetu. Je zaujímavé, že výraznejšie je etablovaná podľa výpovedí oslovených učiteľov v základných školách a to na rozdiel od výučby založenej výlučne na odborných materiáloch, príručkách a názorných pomôckach, ktorá prevláda v stredných školách. Súvisí to pravdepodobne s celkovo vyššou odbornou aj psychickou vyspelosťou žiakov - stredoškôlkov. Približne každý desiaty pedagóg oboch typov škôl priznal výlučné využívanie učebnice predmetu, bez využívania názorných a odborných pomôcok.

Tabuľka č. 6 Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
učebnica predmetu	9,5	9,3
príručky doplnené učebnicou	30,6	22,4
učebnica doplnená príručkami	40,9	40,9
len príručky	13,1	19,0
iná forma	6,0	8,4

Výsledky výskumu za roky 2005 až 2017 na jednej strane potvrdili pozitívny trend v presadzovaní názornejších foriem výučby ľudských práv, ako je výučba ľudských práv opierajúca sa výlučne o príručky, odborné materiály a názorné pomôcky (rok 2005 14,9%, 2008 15,4%, 2011 19,0%, 2013 12,4%, 2015 16,1%, 2017 16,0%), na strane druhej neustále stúpa percento učiteľov využívajúcich výlučne učebnicu daného predmetu. Uvedená skutočnosť vypovedá o neustálom zdokonaľovaní obsahu učebníc a o tom, že oblasť ľudských práv našla pevné miesto v obsahu viacerých vyučovacích predmetov základných a stredných škôl. Využívanie učebnice predmetu doplnenej odbornými materiálmi a názornými pomôckami naďalej zostáva najfrekvencovanejšou formou výučby ľudských práv v školách.

Tabuľka č. 7 Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv - porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017
učebnica doplnená príručkami a odb. materiálmi	47,1	40,0	45,2	48,3	43,7	40,9
príručky a iné materiály doplnené učebnicou	33,1	26,1	16,8	23,3	22,8	26,6
len príručky a odb. materiály	14,9	15,4	19,0	12,4	16,1	16,0
iná forma	1,7	10,1	12,9	11,0	9,3	7,2
učebnica predmetu	3,3	8,4	6,1	5,1	8,2	9,4

Štatisticky významná závislosť sa potvrdila vo vzťahu **k pohlaviu** respondentov. Sú to skúmaní muži, ktorí pri výučbe ľudských práv výrazne častejšie (dvojnásobne často) ako ženy – učiteľky využívajú výlučne učebnicu predmetu, čo korešponduje so zisteniami o zdroji informácií z predmetnej problematiky. Ako už bolo konštatované, práve muži častejšie ako oslovené ženy prezentovali vyučovaciu hodinu ako zdroj poznatkov, aj keď u oboch pohlaví je hlavným zdrojom informácií o ľudských právach. Využívanie učebnice len doplnenej odbornými materiálmi na ľudskoprávne témy dominuje v odpovediach skúmaných žien. Až 42,1% žien oproti 37,1% mužov deklarovalo uvedený spôsob výučby ľudských práv, pričom predstavuje najfrekvencovanejší spôsob výučby ľudských práv z pohľadu oslovených učiteľov základných a stredných škôl u oboch pohlaví. Výchovnovzdelávací proces založený na využívaní didaktických pomôcok len doplnených učebnicou predmetu a na výlučnom používaní odborných materiálov je v prípade oboch pohlaví respondentov takmer rovnako zastúpený.

Diferenciácie podľa **veku skúmaných učiteľov** dokumentujú, že zatiaľ čo výlučné využívanie učebnice, obdobne ako výučba na základe odborných materiálov len doplnených učebnicou predmetu majú najvyššie zastúpenie v odpovediach najmladších respondentov, učiteľov základných a stredných škôl do 30 rokov (učebnica: do 30 rokov 12,0%, 31-40rokov 6,8%, 41-50 rokov 11,9%, nad 50 rokov 8,4%, učebnica doplnená odbornými textami: do 30 rokov 36,0%, 31-40rokov 27,1%, 41-50 rokov 25,0%, nad 50 rokov 23,8%), využívanie učebnice spolu s odbornými pomôckami je najvýraznejšie u najstarších skúmaných učiteľov. A tak z výsledkov vidieť, že najmladší oslovení síce najviac zo všetkých vo výučbe používajú výlučne učebnicu predmetu bez aktívnych foriem, na druhej strane sú to opäť oni, ktorí

najčastejšie vyučujú za pomoci odborných textov a didaktických pomôcok len s doplnením poznatkov z učebnice, pričom percento so zvyšovaním veku klesá. Zaujímavý je fakt, že jednoznačné uplatňovanie odborných materiálov pri výučbe ľudských práv je najvýraznejšie u učiteľov strednej vekovej kategórie, ktorí majú s výučbou dostatok skúseností a tvorivých síl a výučbu tak zakladajú na aktívnych formách s cieľom pozdvihnúť záujem žiakov o ľudskoprávne témy.

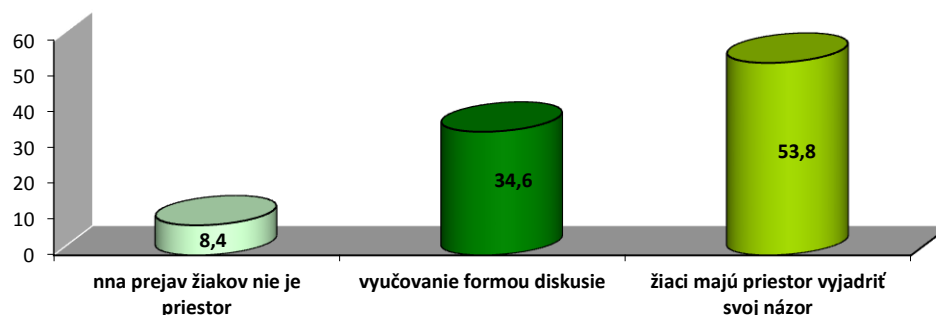
Rozdiely sa potvrdili aj vo vzťahu k výške **odbornej praxe**. Sú to odborne starší respondenti, ktorí deklarovali výlučné využívanie učebnice predmetu pri výučbe ľudských práv (11-20 rokov 12,2%, 21-30 rokov 9,4%), naopak až takmer každý tretí odborne najmladší oslovený uviedol využívanie učebnice doplnenej odbornými materiálmi (menej ako 5 rokov 31,1%), pričom za nimi nasledujú odborne najstarší (30 a viac rokov 30,7%). Výučbu založenú na aktívnych formách a odborných materiáloch prezentovali v najvyššom zastúpení učitelia základných a stredných škôl s praxou od 6 rokov do 20 rokov (6-10 rokov 17,7%, 11-20 rokov 17,6%), pričom najnižšie zastúpenie má v súbore najmladších a odborne najstarších pedagógov (do 5 rokov 13,1%, 30 a viac rokov 13,3%). Pozitívom sa javí skutočnosť, že uvedené najnižšie percentá sú výrazne vyššie ako v predchádzajúcom zisťovaní (rok 2015: do 5 rokov 7,9%, 30 a viac rokov 6,0%). Na druhej strane až každý desiaty respondent s najvyšším počtom rokov odbornej praxe uvádzal inú nekonkretizovanú formu výučby ľudských práv. Je teda zrejmé, že zatiaľ čo najmladší respondenti ešte nie sú dostatočne orientovaní v odbornej literatúre a strach z malých skúseností ich núti opierať sa popri odborných materiáloch o obsah učebnice predmetu, najstarší učitelia už so zotrvačnosťou, prípadne „pohodlia“ spolu s najmladšími najmenej zo všetkých pristupujú k výučbe len na základe odborných podkladov, príručiek a pomôcok bez využívania učebnice predmetu.

2.2.3 Možnosť prejavu názoru žiaka na hodine zameranej na výučbu ľudských práv

Popri analýze spôsobu výučby ľudských práv v základných a stredných školách sme vo výskume sledovali aj to, aký priestor dostávajú žiaci na vyjadrenie svojho názoru na informácie získané od učiteľa pri výučbe ľudských práv.

Z oslovených učiteľov až takmer 90% (88,4 %) pripustilo **možnosť prejavu názoru žiakov** na vyučovaní ľudských práv. Z nich 53,8% potvrdilo, že žiaci majú **možnosť vyjadriť sa k informáciám** získaným z výkladu pedagóga a tretina vníma výučbu ľudských práv ako **formu diskusie** medzi učiteľom a žiakmi. Pozitívnym zistením je, že len 41 (8,4%) oslovených poukázalo na to, že pri výklade učiva **nie je priestor na prejav názoru** žiakov, aj keď uvedené percento je len o málo vyššie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2015: 8,1%). Výsledky sú znázornené v grafe.

Graf č. 3 Možnosť prejavu názoru žiaka na hodine zameranej na výučbu ľudských práv (v%)

Na základe **porovnania dát za sledované obdobie** sa zistilo, že približne každý druhý učiteľ vo všetkých rokoch skúmania je toho názoru, že žiaci majú na vyučovaní ľudských práv dostatočný priestor na vlastný prejav (rok 2005 49,6%, 2008 48,9%, 2011 49,0%, 2013 53,3%, 2015 45,8%, 2017 53,8%) a percento sa zvyšuje. V súčasnosti však zaznamenávame klesajúci trend v prípade výučby ľudských práv formou diskusie pedagóga so žiakmi na konkrétne ľudskoprávne témy a naopak nárast presvedčenia, že na prejav názoru žiakov nie je dostatočný priestor. Aj to vypovedá o tom, sa učitelia regionálneho školstva sa snažia neustále poukazovať na zvyšujúci sa objem poznatkov vo všetkých oblastiach vzdelávania a tým aj na znižovanie priestoru pre diskusiu prípadne názory samotných žiakov.

Tabuľka č. 8 Možnosť prejavu názoru žiaka na vyučovacej hodine zameranej na výučbu ľudských práv - porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017
žiaci majú priestor vyjadriť názor	49,6	48,9	49,0	53,3	45,8	53,8
vyučovanie formou diskusie	50,4	43,5	47,5	40,1	41,7	34,6
na prejav názoru žiaka nie je priestor	0,0	7,6	3,5	4,4	8,1	8,4

Rozdiely podľa **typu školy**, na ktorej pôsobia oslovení učitelia dokumentujú, že väčšina učiteľov ako základných tak aj stredných škôl sa domnieva, že žiaci majú možnosť a priestor na vyjadrenie svojho názoru na získané informácie, pričom výraznejšie uvedenú skutočnosť prezentovali pedagógovia nižšieho stupňa vzdelávania. Necelých 40% oslovených stredoškolských učiteľov deklarovalo výučbu formou diskusie a uvedené percento je vyššie ako na nižšom stupni vzdelávania. Z výsledkov výskumu je zrejmé, že výučba ľudských práv v základných aj stredných školách vytvára priestor pre názory žiakov a diskusiu na preberanú tému. Na absenciu uvedeného priestoru však poukazoval každý desiaty učiteľ základnej školy a 6,3% stredoškolských pedagógov. Učitelia základných aj stredných škôl tak celkovo pozitívne vnímajú možnosti žiakov pri prezentácii svojich názorov na vyučovaní.

Tabuľka č. 9 Možnosť prejavu názoru žiaka na vyučovacej hodine zameranej na výučbu ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
žiaci majú priestor vyjadriť názor	56,2	51,3
vyučovanie formou diskusie	31,5	37,9
na prejav názoru žiaka nie je priestor	10,4	6,3
iná	2,0	4,6

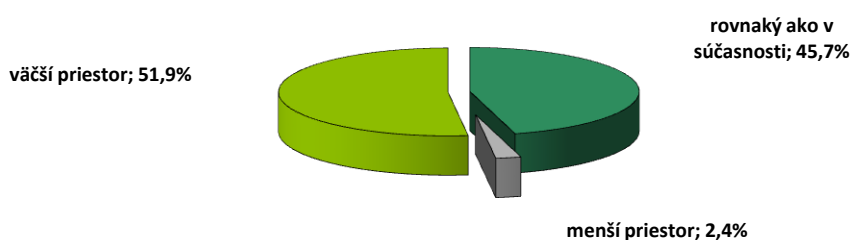
Na skutočnosť, že pri výklade učiva z ľudských práv nie je priestor na vyjadrenie názorov zo strany žiakov poukazovali viac skúmané ženy ako muži (ženy 8,8%, muži 6,8%), respondenti vo veku 31-40 rokov (12,0%) s odbornou praxou 6 až 10 rokov. Naopak sú to odborne najmladší a odborne najstarší oslovení pedagógovia, ktorí deklarovali, že výučba ľudských práv v škole prebieha formou diskusie medzi učiteľom a žiakmi (do 5 rokov praxe 44,3%, nad 30 rokov praxe 37,3%). Zaujímavé je, že uvedená forma rezonovala najčastejšie u oslovených zo škôl v najmenších lokalitách, v obciach do 2 000 obyvateľov, teda v základných školách a následne vo veľkomestách (39,1%). Práve vo veľkomestách pritom najvyššie percento skúmaných učiteľov je presvedčených, že na prejav názoru žiakov nie je vo výučbe ľudských práv priestor (10,1%). Všeobecne však vo všetkých lokalitách pôsobnosti školy dominuje u respondentov názor, že žiaci majú možnosť vyjadriť svoj názor na získané poznatky (viac ako 50%), výnimku predstavujú len školy vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov (46,4%).

2.2.4 Priestor pre problematiku ľudských práv vo vzdelávaní

Názory učiteľov na vymedzený priestor vo vyučovacom procese pre výučbu ľudských práv dokumentujú nasledovné výsledky.

Hoci takmer polovica oslovených učiteľov základných a stredných škôl vyjadrila **spokojnosť so súčasným priestorom** pre blok ľudských práv v osnovách jednotlivých vyučovacích predmetov, až 51,9% je presvedčených, že problematike ľudských práv by mal byť venovaný **väčší priestor** než je tomu v súčasnosti a uvedené percento je výrazne vyššie ako v minulom zisťovaní (rok 2015 44,2%). A tak viac ako každý druhý pedagóg vyučujúci predmety s tematikou ľudských práv vníma vymedzený priestor ako nedostatočný a privítal by možnosť zvýšenia hodinovej dotácie pre výučbu ľudských práv v školách. Je teda zrejmé, že učitelia si uvedomujú, že súčasná situácia vo svete a v spoločnosti si vyžaduje dostatok vedomostí, poznatkov a informácií s cieľom dosiahnuť pozitívny posun v multikultúrnych postojoch žiakov. Len 12 oslovených t.j. 2,4%, prezentovalo názor, že problematike ľudských práv by sa malo v školách venovať **menej času** a zvýšiť tak hodinovú dotáciu pre iné oblasti poznávania. Súvisí to do určitej miery so stále narastajúcim objemom poznatkov vo všetkých oblastiach života. Rozloženie odpovedí zobrazuje nasledujúci graf.

Graf č. 4 Priestor pre problematiku ľudských práv v školách (v %)

Rozdiely v názoroch respondentov v závislosti na **typ školy (základná škola, stredná škola)** dokumentujú, že zatiaľ čo na nižšom stupni vzdelávania dominuje v pedagogickej obci snaha o väčší priestor pre ľudskoprávne témy v konkrétnych vyučovacích predmetoch, v stredných školách mierne prevláda u učiteľov spokojnosť so súčasným rozsahom výučby ľudských práv v škole, pričom až 48,4% deklarovalo potrebu zvýšenia súčasného stavu. Len približne 2,5% oslovených pedagógov oboch typov škôl sa zasadzuje za jeho zníženie, zdôvodňujúc názory preťaženosťou žiakov ako aj potrebou venovať čas iným predmetom a témam.

Tabuľka č. 10 Priestor pre problematiku ľudských práv v školách podľa typu školy (v%)

	ZŠ	SŠ
je potrebný väčší priestor	55,3	48,4
rovnaký ako v súčasnosti	42,3	49,2
je potrebný menší priestor	2,4	2,5

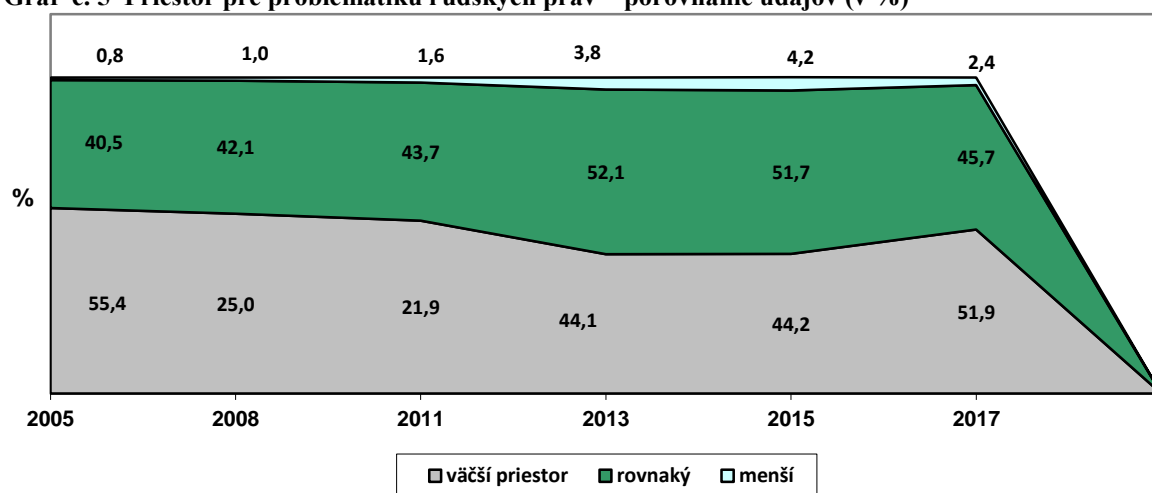
Údaje za skúmané obdobie rokov 2005 až 2017 dokumentujú na jednej strane spokojnosť pedagógov s priestorom venovanom ľudským právam v rámci školského vzdelávania, na druhej strane snahu o zvýšenie priestoru pre výučbu ľudských práv. Pozitívnym zistením je už deklarovaná zvýšená potreba rozšíriť priestor pre ľudskoprávnu výučbu. A tak zatiaľ čo od roku 2005 neustále klesalo percento učiteľov požadujúcich väčší priestor pre problematiku ľudských práv v jednotlivých vyučovacích predmetoch, v súčasnosti zaznamenávame výraznejší nárast. Na druhej strane stúpajúca spokojnosť pedagógov za celé obdobie skúmania vykazuje pokles. Aj toto svedčí o uvedomelosti a zodpovednosti pedagógov za

žiakov a ich budúci život. Obdobná situácia je v prípade požiadavky na zníženie stavu, ktorá zaznamenáva takmer dvojnásobný pokles v názoroch učiteľov.

Tabuľka č. 11 Priestor pre problematiku ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017
je potrebný väčší priestor	58,7	56,9	54,7	44,1	44,2	51,9
rovnaký ako v súčasnosti	40,5	42,1	43,7	52,1	51,7	45,7
je potrebný menší priestor	0,8	1,0	1,6	3,8	4,2	2,4

Graf č. 5 Priestor pre problematiku ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

Štatisticky významná závislosť sa potvrdila vzhľadom na **pohlavie** respondentov. Zatiaľ čo skúmané ženy častejšie ako muži požadujú pre oblasť ľudských práv väčší priestor vo výchovnovzdelávacom procese (ženy 52,8%, muži 49,2%), požiadavka na zníženie priestoru pre oblasť je markantnejšia u oslovených mužov (muži 5,9%, ženy 1,3%). A tak hoci prevažná väčšina oslovených pedagógov vníma priestor pre výučbu ľudských práv ako nedostatočný a požaduje jeho zväčšenie, takmer každý druhý bez rozdielu pohlavia je so stavom spokojný (muži 44,9%, ženy 45,9%). Z už uvedeného je zrejmé, že 7/5,9% mužov a 5/1,3% žien by volilo zníženie počtu hodín vyčlenených problematike ľudských práv a venovať ich poznatkom z iného odboru. Zaujímavá je skutočnosť, že väčší priestor pre ľudské práva požadovali najmä odborne najmladší pedagógovia a so zvyšovaním **rokov praxe** požiadavka klesá (do 5 rokov praxe 65,1%, 6-10 rokov praxe 55,6%, 11-20 rokov praxe 50,4%, 21-30 rokov praxe 46,8%, nad 30 rokov praxe 49,3%). Aj menší priestor pre výučbu ľudských práv dominuje u odborne mladších pedagógov do 5 rokov praxe a 6-10 rokov praxe (zhodne 3,2%). A tak na jednej strane si začínajúci učitelia uvedomujú závažnosť ľudskoprávných tém v spoločnosti, na druhej strane vnímajú veľký objem poznatkov a preto by priestor venovali iným odborom a preto žiadajú zníženie priestoru pre oblasť ľudských práv. Analýzou odpovedí podľa **veľkosti lokality a kraja SR** (signifikantný vzťah), v ktorom sa nachádza škola sa zistilo, že o väčší priestor pre výučbu ľudských práv prejavujú záujem najvýraznejšie učitelia pôsobiaci v najmenších lokalitách, v obciach do 2 000 obyvateľov a následne v mestách do 50 000 obyvateľov, najmenej oslovení z veľkomiest (do 2000 obyvateľov 60,0%, 2001-10 000 47,0%, 10 001-50 000 57,0%, 50 001-100 000 47,3%, nad 100 000 45,0%). Naopak požiadavku na zníženie času venovaného výučbe ľudských práv v základných a stredných školách vyjadrovali predovšetkým pedagógovia zo škôl vo veľkých mestách a vo veľkomestách (do 2000 obyvateľov 0,0%, 2001-10 000 0,0%, 10 001-50 000 1,5%, 50 001-100 000 8,1%, nad 100 000 4,2%). Títo

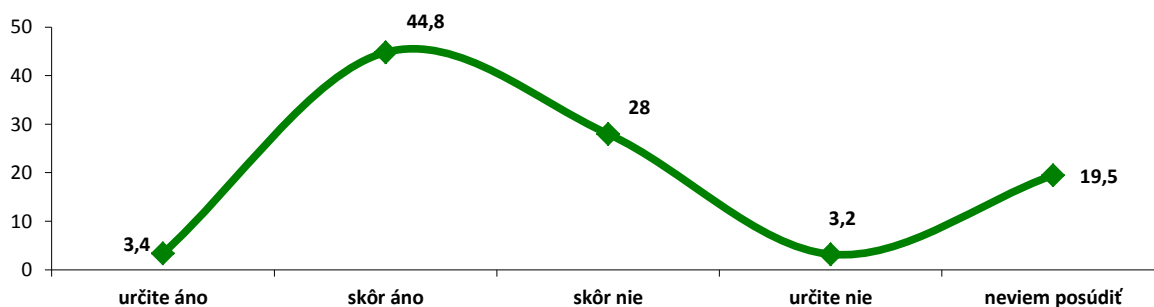
potom spolu s oslovenými zo škôl v malých mestách do 10 000 obyvateľov zároveň v najvyššom zastúpení vyjadrovali spokojnosť so súčasným stavom (do 2000 obyvateľov 40,0%, 2001-10 000 53,0%, 10 001-50 000 41,5%, 50 001-100 000 44,6%, nad 100 000 50,7%). Väčší priestor vo výučbe určený pre problematiku ľudských práv v najvyššom percente deklarovali skúmaní učitelia základných a stredných škôl zo Žilinského kraja, a to až takmer 70% (69,1%), najmenej z Košického kraja (40,8%). Práve respondenti z Košického kraja potom najviac zo všetkých vyjadrovali spokojnosť so súčasným priestorom vyčleneným pre témy ľudských práv (KE 53,1%) a zároveň najčastejšie požadovali jeho zníženie.

Výsledky tiež potvrdili, že s doterajším priestorom vyčleneným pre vzdelávanie v oblasti ľudských práv sú viac spokojní tí učitelia, ktorých výučba ľudských práv na hodine prebieha **s možnosťou vyjadriť svoj názor** na výklad učiva a formou diskusie ako tí, ktorí sa zameriavajú na výklad učiva bez možnosti prejavu názoru na získané poznatky. Práve učitelia vyučujúci na základe diskusie so žiakmi v najvyššom percente potom deklarovali osobnú spokojnosť so súčasným stavom výučby ľudských práv, pedagógovia presvedčení o absencii možnosti prejavu názor v najvyššej miere zo všetkých požadujú zväčšenie priestoru pre výučbu ľudských práv v učebných osnovách.

2.2.5 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov

Možno konštatovať, že **zmenu v postojoch** žiakov dôsledkom ich vzdelávania sa v oblasti ľudských práv spozorovala necelá polovica skúmaných učiteľov (48,2%), pričom len 3,4% (17 učiteľov) potvrdilo jednoznačný vplyv na žiakov. Uvedené výsledky sú výrazne nižšie ako pri zisťovaní v roku 2015 (rok 2015 61,2%). Zmenu v názoroch a postojoch žiakov vplyvom výučby k ľudským právam **skôr nespozorovalo, ako spozorovalo** 143 (29,0%) pedagógov. Pozitívnym zistením je, že odpoveď **“určite nie“** (nespozoroval som žiadnu zmenu v názoroch, postojoch žiakov) volilo len 16 učiteľov (3,2%), avšak došlo k ich nárastu oproti minulému zisťovaniu (rok 2015 4/1,1%). Zarážajúce je, že až 96 (19,5%) oslovených učiteľov **nevedelo, alebo nechcelo problém posúdiť**.

Graf č. 6 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov (v %)

Rozdiely v názoroch učiteľov podľa **typu školy, základná a stredná škola**, ukázali, že pozitívne vnímanie zmien v postojoch a názoroch žiakov v dôsledku vzdelávania pociťujú rovnako učitelia základných ako stredných škôl, pričom výraznejšie sa prejavuje na vyššom stupni vzdelávania. A hoci v odpovediach oslovených oboch typov škôl dominuje pozitívne vnímanie zmien, takmer tretina poukazuje na nedostatočný vplyv vzdelávania v oblasti ľudských práv na žiakov. Zarážajúce je, že každý piaty učiteľ základnej školy a každý šiesty stredoškolský pedagóg nevedel k problému zaujať stanovisko.

Tabuľka č. 12 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
určite áno	2,4	4,5
skôr áno	42,6	47,1
skôr nie	30,7	27,3
určite nie	2,8	3,7
neviem	21,5	17,4

Z komparačnej tabuľky za celé skúmané obdobie (roky 2005-2017) vyplýva pozitívny vplyv výučby predmetnej problematiky na zmenu názorov a postojov žiakov základných a stredných škôl, však v súčasnom zisťovaní vykazuje výraznejšie klesajúci trend (rok 2005 76,0%, 2008 71,1%, 2011 67,0%, 2013 59,3%, 2015 61,3%, 2017 48,2%). A tak hoci neustále prevažuje v názoroch respondentov pozitívny vplyv vzdelávania v oblasti ľudských práv na žiakov, stále viac oslovených pedagógov pripúšťa, že výučba ľudských práv skôr nemá dostatočný vplyv na ich postoje a názory. Učители sú tak v tomto smere mierne skeptickí a dokonca takmer tretina oslovených v poslednom roku skúmania deklarovala, že skôr nespozorovala alebo jednoznačne nespozorovala zmenu v postojoch a názoroch. Podrobné údaje uvádza nasledovná tabuľka.

Tabuľka č. 13 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017
určite áno	19,8	19,5	18,4	4,9	3,9	3,4
skôr áno	56,2	51,6	48,6	54,4	57,3	44,8
skôr nie	11,6	16,5	17,8	25,0	24,4	29,0
určite nie	0,0	1,8	1,0	1,9	1,1	3,2
neviem	12,4	10,5	14,3	13,7	13,3	19,5

Zmeny v názoroch a postojoch žiakov vplyvom vzdelávania v oblasti ľudských práv pociťujú rovnako skúmané **ženy ako muži** (ženy 48,4%, muži 47,9%), pričom popretie vplyvu je markantnejšie v názoroch skúmaných mužov. Až viac ako každý tretí (35,1%) oslovený učiteľ základnej a strednej školy nespozoroval zmenu v názoroch a postojoch žiakov vplyvom vzdelávania, ženy tento fakt potvrdili v 30% (30,4%). Muži sú teda v tomto smere skeptickejší ako ženy - učiteľky. Zaujímavým sa javí fakt, že negativistický postoj k zmene v názoroch a postojoch žiakov rastie priamo úmerne s **dĺžkou odbornej praxe** respondentov. A tak sú to odborne najstarší oslovení pedagógovia, ktorí najviac zo všetkých sú presvedčení, že nespozorovali (skôr alebo jednoznačne) zmenu v postojoch a názoroch žiakov vplyvom vzdelávania v oblasti ľudských práv. Je zrejme, že odborne mladší pedagógovia sú vo vzťahu k žiakom optimistickejší, pozitívne vnímajú akýkoľvek posun k lepšiemu v názoroch a postojoch žiakov. Starší učители so skúsenosťami síce na jednej strane skeptickejšie hľadajú na správanie žiakov a deklarujú absenciu zmien v správaní, zároveň však najčastejšie deklarujú pozitívne zmeny (do 5 rokov praxe 49,2%, 5-10 rokov praxe 45,9%, 11-20 rokov praxe 45,6%, 21-30 rokov praxe 45,4%, nad 30 rokov praxe 60,0%).

Štatisticky významná závislosť uvedeného javu sa prejavila len vo vzťahu ku **kraju pôsobnosti školy**. Zatiaľ čo presvedčenie o tom, že oslovení pedagógovia nespozorovali (jednoznačne nespozorovali alebo skôr nespozorovali) zmeny v správaní a postojoch žiakov v uplatňovaní ľudských práv vplyvom vzdelávania v oblasti dominovalo v názoroch respondentov z východu Slovenska, z Košického a Prešovského kraja (KE 39,6%, PO 32,7%), pozitívne vnímanie zmien je markantné najmä u skúmaných učiteľov základných a stredných škôl z Bratislavského kraja. Tu až takmer 60% oslovených spozorovalo zmeny v správaní

žiacov vplyvom výučby ľudských práv. Prevalha pozitívneho vnímania dôsledkov na názory a postoje žiakov je zrejmá vo všetkých krajoch SR, najvypuklejšie sa prejavuje spolu s Bratislavským krajom aj u pedagógov zo škôl v Žilinskom a Nitrianskom kraji (ZA 56,4%, NR 55,2%). Zarážajúce je, že až tretina oslovených zo škôl v Banskobystrickom kraji nevedela na otázku odpovedať. V ostatných krajoch sa uvedený postoj pohybuje v intervale od 29,1% v Prešovskom kraji po 12,1% v Bratislavskom kraji.

2.3 Miera aktivity učiteľa a školy v oblasti ľudských práv

Samostatnou časťou skúmania ľudských práv v názoroch učiteľov základných a stredných škôl je zisťovanie participácie školy a pedagógov na projektoch, programoch a súťažiach zameraných na ľudské práva, ako aj pri príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv.

2.3.1 Participácia školy v projektoch, programoch v oblasti ľudských práv

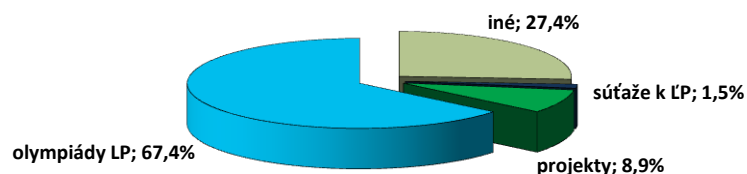
V oblasti ľudských práv sa každoročne realizujú rôzne projekty, programy či súťaže zamerané na oblasť ľudských práv. Vo výskume sme sledovali účasť škôl a oslovených učiteľov na uvedených aktivitách.

Na otázku či je škola zapojená do aktivít v oblasti ľudských práv tretina oslovených respondentov (33,5%) sa vyjadrila kladne, 26,8% poukázalo na absenciu takýchto aktivít školy a až 41,1% volilo možnosť neviem. Od skúmaných pedagógov sme získali 142 informácií o **zapojení školy do aktivít** v oblasti ľudských práv. Rozloženie odpovedí s konkretizáciou aktivity je nasledovné:

- 67,4% uviedlo **olympiádu ľudských práv**
- 8,9% **projekty** venované ľudským právam
- 1,5% **súťaže** k ľudským právam
- 27,4% **iné aktivity** (vzdelávacie aktivity, exkurzie a preventívne programy)

Zo súboru oslovených učiteľov základných a stredných škôl 20 (5,5%) učiteľov uviedlo, že škola **je zapojená do aktivít** z problematiky ľudských práv, avšak aktivitu nešpecifikovali.

Graf č.7 Participácia školy na konkrétnych aktivitách školy v oblasti ľudských práv

Na základe rozloženia odpovedí **podľa typu školy** sa zistilo, že do projektov, programov a súťaží zameraných na oblasť ľudských práv sú výrazne viac zapojené stredné školy (SŠ 43,8%, ZŠ 21,0%). Uvedený vysoký rozdiel súvisí do určitej miery s aktivitou školy v projekte Olympiáda ľudských práv, ktorá je orientovaná viac na žiakov stredných škôl. A tak až dve tretiny oslovených stredoškolských pedagógov potvrdilo zapojenie školy do Olympiády ľudských práv, v prípade učiteľov základných škôl to bolo 48,8%. Stredné školy

podľa názorov respondentov dominujú vo všetkých aktivitách a to v projektoch zameraných na ľudské práva, súťažiach. Naopak v iných nekonkretizovaných aktivitách prevládajú základné školy. Skutočnosť úzko súvisí s vyšším vekom žiakov a tým väčšími možnosťami zapojiť žiakov do aktivít z uvedenej oblasti.

Tabuľka č. 14 Participácia školy na aktivitách v oblasti ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
áno	21,0	43,8
nie	34,9	18,3
neviem	44,0	37,9

Analýzou javu z pohľadu **rokov skúmania (2005, 2008, 2011, 2013, 2015 a 2017)** sa zistilo, že dochádza k neustálemu poklesu v participácii škôl na aktivitách zameraných na oblasť ľudských práv od roku 2008, pričom v posledných dvoch vlnách zisťovania je situácia stabilná. Hoci v predchádzajúcich rokoch vnímame pokles počtu škôl zapojených do Olympiády o ľudských právach, v roku 2015 dochádza k jeho zvýšeniu a v súčasnosti opäť zaznamenávame mierny pokles, aj keď rozdiel predstavuje len - 0,5%. Výsledky posledných skúmaní sú tak takmer identické. Pokles vykazujú aj aktivity – súťaže zamerané na oblasť ľudských práv a projekty a programy v predmetnej oblasti. Uvedená skutočnosť je výrazne ovplyvnená faktom, že skúmaní učitelia jednotlivé aktivity detailne konkretizovali a nebolo možné ich zaradiť do kategórií (olympiády ĽP, programy a projekty a súťaže). A tak kategória „iné aktivity,, dosahuje výrazne vyššiu hodnotu ako v predchádzajúcich zisťovaniach. Zároveň to svedčí o širokej škále možností škôl ako aj tvorivosti v realizácii aktivít o ľudských právach. Podrobné údaje uvádzajú tabuľky číslo 15 a 16.

Tabuľka č. 15 Participácia školy na projektoch, programoch v oblasti ľudských práv – porovnanie údajov za „áno“, „nie“ a „neviem“ (v %)

	2008	2011	2013	2015	2017
áno	43,7	36,9	39,0	33,1	33,5
nie	25,7	31,1	30,0	29,3	26,8
neviem	30,6	32,0	40,0	37,6	41,1

Poznámka: Údaje presahujú 100% z dôvodu možnosti voľby viacerých odpovedí

Tabuľka č. 16 Participácia školy na projektoch, programoch v oblasti ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2008	2011	2013	2015	2017
áno	1,4	6,4	6,7	5,7	3,3
nie	25,7	31,1	30,0	29,3	26,8
neviem	30,6	32,0	40,0	37,6	41,1
olympiády ĽP	21,6	17,7	16,9	19,0	18,5
projekty k ĽP	11,0	7,9	8,6	7,2	2,4
súťaže k ĽP	9,2	4,3	6,7	6,0	0,4
iné	0,5	0,6	0,3	4,9	8,9

Poznámka: Údaje presahujú 100% z dôvodu možnosti voľby viacerých odpovedí

Výskumné zistenia podľa **typu strednej školy** potvrdili, že aktivity školy v oblasti ľudských práv sú výrazne viac rozšírené v gymnáziách ako v stredných odborných školách (G 68,8%, SOŠ 31,9%). Až takmer polovica učiteľov odborných škôl na otázku nevedela odpovedať, pričom uvedené percentá sa oproti predchádzajúcemu zisťovaniu ešte zvýšili (rok 2015 SOŠ 37,6%, G 19,2%). Oslovení pedagógovia uvádzali najmä Olympiádu ľudských práv, častejšie zo stredných odborných škôl (SOŠ 80,0%, G 71,4%). Učitelia gymnázií zas projekty (G

6,1%, SOŠ 4,4%) a súťaže zamerané na ľudské práva (G 2,0%, SOŠ 0,0%). Je teda zrejmé, že sú to gymnáziá, ktoré sa viac aktivizujú v rôznych súťažiach, programoch a projektoch z oblasti ľudských práv a vedú tak žiakov k aktívnemu prístupu k vzdelaniu. Predpokladáme, že stredné odborné školy s odborným zameraním majú na uvedenú činnosť menší priestor a viac času venujú odborným zručnostiam žiakov. Podrobné rozloženie odpovedí zobrazuje tabuľka.

Tabuľka č. 17 Participácia školy na projektoch, programoch v oblasti ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	SOŠ	Gymnázium
áno	31,9	68,8
nie	23,9	6,5
neviem	44,2	24,7

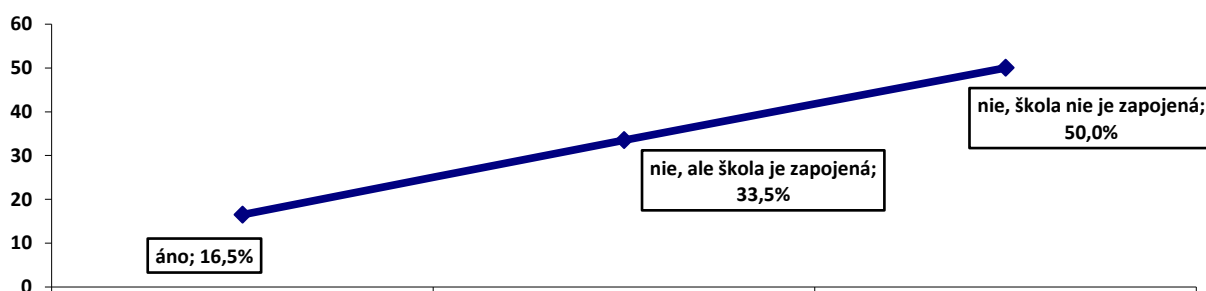
Štatisticky významné závislosti sa potvrdili vzhľadom na **lokalitu pôsobnosti školy**. Zapojenie škôl do aktivít zameraných na ľudské práva priamo úmerne stúpa s veľkosťou miesta školy (do 2000 obyvateľov 24,1%, 2001-10 000 27,8%, 10 001-50 000 32,8%, 50 001-100 000 33,3%, nad 100 000 36,6%). Uvedená skutočnosť súvisí s možnosťami, ktoré poskytujú väčšie mestá. Pritom najviac škôl zapojených do Olympiády pre ľudské práva je lokalizovaných v mestách od 50 001 do 100 000 obyvateľov (81,0%), čo je zaražajúce najmenej do veľkomiest (54,2%). Aktivity v oblasti programov a projektov zameraných na ľudské práva dominujú v školách v stredne veľkých mestách do 50 000 obyvateľov (16,7%), a následne vo veľkomestách (8,3%). V ostatných lokalitách sa uvedená aktivita nevyskytovala. Súťaže k ľudským právam sa podľa výpovedí oslovených realizujú najmä v školách malých miest do 10 000 obyvateľov. Opäť sa v lokalitách veľkých miest a veľkomiest neobjavovali. Zistené výsledky by bolo potrebné podrobiť hlbšej analýze najmä príčin uvedeného stavu. Aj to je pre nás výzvou do budúcnosti. Analýzou výpovedí pedagógov podľa jednotlivých **krajov SR**, sa zistilo, že skutočnosť, že škola je zapojená do rôznych projektov, programov a súťaží z oblasti ľudských práv deklarovali v najvyššom percente učitelia základných a stredných škôl z Nitrianskeho a Banskobystrického kraja, kde zapojenie školy do aktivít v oblasti ľudských práv prezentovala viac ako polovica oslovených (NR 51,8% a BB 50,8%). Naproti tomu skutočnosť potvrdilo len 10,9% opýtaných z Prešovského kraja. Práve učitelia z Prešovského kraja najčastejšie volili odpoveď neviem a to až takmer 60% (58,2%). Celkovo možno konštatovať, že vo všetkých krajoch možnosť „neviem“ vykazuje vysoké zastúpenie v názoroch pedagógov a s výnimkou Nitrianskeho a Banskobystrického kraja dominuje v odpovediach oslovených učiteľov. Najvyššiu účasť na Olympiáde ľudských práv prezentovali učitelia zo škôl v Trnavskom kraji (86,7%), najnižšiu v Prešovskom a Bratislavskom kraji (PO 33,3%, BA 50,0%). Aktivity škôl predstavované projektmi a programami z oblasti ľudských práv uvádzali najviac oslovení zo škôl Nitrianskeho kraja, a to každý štvrtý (25,0%), 14,3% učiteľov zo Žilinského kraja, 9,1% z Bratislavského a 6,7% z Trenčianskeho kraja. Súťaže z predmetnej problematiky organizované školami sú zastúpené len v Košickom a Nitrianskom kraji (KE 8,3%, NR 4,2%).

2.3.2 Participácia učiteľa na príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv

Olympiáda ľudských práv je dobrovoľnou záujmovou aktivitou žiakov základných a stredných škôl. Pedagogicko-organizačné pokyny Ministerstva školstva, vedy výskumu a športu na školský rok 2016/2017 uvádzajú, že „na základe medzinárodných dohovorov v oblasti ľudských práv, ktorými je Slovenská republika viazaná, Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v SR a v súlade s princípmi výchovy a vzdelávania školského zákona a cieľmi výchovy a vzdelávania je potrebné naďalej uskutočňovať Olympiádu ľudských práv pre žiakov základných škôl a zapájať školy a pedagógov do Olympiády ľudských práv ako celoštátnej súťaže žiakov stredných škôl. V roku 2016/2017 sa nosnou témou Olympiády ľudských práv stala sloboda myslenia, svedomia, prejavu a vyznania v kontexte demokratického občianstva. Vo výskume sme zisťovali participáciu škôl a konkrétne učiteľov v projekte Olympiáda ľudských práv.

Zo súboru 497 oslovených pedagógov základných a stredných škôl **potvrdilo participáciu** na Olympiáde k ľudským právam 80 (16,5%) učiteľov. Tretina (33,5%) síce deklarovala **vlastnú neúčast'**, avšak ich **škola je do projektu zapojená**. Na **absenciu účasti školy** v projekte Olympiády ľudských práv poukázala polovica skúmaných pedagógov.

Graf č. 8 Participácia učiteľa na príprave žiakov na Olympiádu k ľudským právam

Na základe **porovnania výsledkov za sledované obdobie** možno konštatovať, že v súčasnosti zaznamenávame negatívny trend v zapájaní sa učiteľskej obce do prípravy žiakov pre Olympiádu ľudských práv. Tak na jednej strane je jasný celkový pokles aktivít školy v oblasti ľudských práv, ako aj stagnácia pri zapájaní sa do Olympiády ľudských práv a súčasne zníženie participácie učiteľov na príprave žiakov pre olympiádu ľudských práv, na druhej strane zatiaľ čo do roku 2013 neustále klesalo percento nezapojených škôl, v posledných rokoch dochádza opäť k nárastu. I tak je však situácia lepšia ako v rokoch 2005-2011. Určité pozitívum vidieť v snahe škôl (učiteľ neparticipuje na príprave žiakov, ale škola je zapojená do OLP) poskytnúť žiakom nielen encyklopedické vedomosti, ale ich aj aktivizovať v predmetnej oblasti.

Tabuľka č. 18 Participácia učiteľa na príprave žiakov na OLP - porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017
áno	26,4	17,8	15,1	21,1	25,0	16,5
nie, ale škola je zapojená	5,8	19,8	25,6	44,6	31,0	33,5
nie, škola nie je zapojená	64,5	62,3	59,3	34,3	44,0	50,0

Ak uvedený jav analyzujeme na základe **typu strednej školy**, v ktorej pôsobia oslovení pedagógovia, zistíme výrazné zastúpenie žiakov gymnázií v Olympiáde ľudských práv. A tak zatiaľ čo viac ako každý tretí učiteľ gymnázií prezentoval spolu so žiakmi školy aj vlastnú iniciatívu v predmetnej aktivite a približne polovica síce aktívnu účasť poprela, avšak

potvrdila zapojenie školy, v prípade učiteľov stredných odborných škôl je zastúpenie oveľa nižšie. Zároveň sú to výrazne viac odborné školy, ktoré sa na spomínanej aktivite nezúčastňujú (SOŠ 50,0%, G 9,1%). A tak až polovica oslovených zo stredných odborných škôl potvrdila, že škola nie je do Olympiády ľudských práv zapojená. Sú to teda gymnáziá, ktoré výrazne viac podporujú účasť žiakov školy v Olympiáde ľudských práv, čo úzko súvisí s celkovým zameraním typu strednej školy. Rozloženie odpovedí podrobne zobrazuje nasledujúca tabuľka.

Tabuľka č. 19 Participácia učiteľa na príprave žiakov na Olympiádu ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	SOŠ	Gymnázium
áno	15,2	36,4
nie, ale škola je zapojená	34,8	54,5
nie, škola nie je zapojená	50,0	9,1

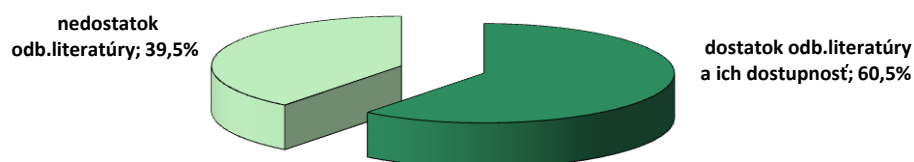
Štatisticky významné závislosti sa prejavili len vo vzťahu k **lokalite školy a ku kraju SR**. Participáciu na príprave žiakov pre olympiádu ľudských práv potvrdili v najvyššom percente oslovení z veľkomiest a čo je zaujímavé aj učitelia zo škôl v najmenších lokalitách, obciach do 2000 obyvateľov (do 2000 obyvateľov 20,7%, 2001-10 000 15,0%, 10 001-50 000 15,0%, 50 001-100 000 18,1%, nad 100 000 24,4%). Svedčí to o postupnom zapájaní žiakov základných škôl do projektu. Stúpajúcu tendenciu vo vzťahu k veľkosti miesta pôsobnosti školy vykazuje aj názor, že skúmaný učiteľ síce do prípravy žiakov pre olympiádu ľudských práv nie je zapojený, avšak škola projekt realizuje (do 2000 obyvateľov 20,7%, 2001-10 000 21,2%, 10 001-50 000 34,2%, 50 001-100 000 45,8%, nad 100 000 41,4%). A tak skutočnosť o absencii zapojenia školy a žiakov do Olympiády ľudských práv najmenej potvrdili oslovení učitelia zo škôl vo veľkých mestách a veľkomestách (50 001-100 000 obyvateľov 36,1%, nad 100 000 obyvateľov 37,1%) a najviac z malých miest do 10 000 obyvateľov (63,7%). Rozdiely podľa **kraja SR** potvrdili, že zatiaľ čo participácia pri príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv je najmarkantnejšia u pedagógov zo škôl v Banskobystrickom a Bratislavskom kraji (BB 29,7%, BA 24,2%) a následne v Nitrianskom a Žilinskom kraji (NR 22,8%, ZA 20,8%), pričom v ostatných krajoch nedosahuje ani hodnotu 10%, potvrdenie aktivity školy v projekte bez účasti skúmaných učiteľov dominuje v odpovediach respondentov z Nitrianskeho a Banskobystrického kraja (NR 43,9%, BB 43,8%). Pritom popieranie zapojenia školy do Olympiády ľudských práv prezentovali v najvyššom počte oslovení zo škôl v Trenčianskom a Prešovskom kraji a to viac ako 65,0% (TN 65,7%, PO 65,4%), avšak len 33,3% z Nitrianskeho a 36,4% z Bratislavského kraja. Diferenciácie podľa **pohlavia** oslovených učiteľov dokumentujú, že sú to častejšie skúmané ženy, ktoré potvrdili účasť na príprave žiakov školy pre Olympiádu ľudských práv (ženy 18,2%, muži 11,3%). Naopak muži deklarovali viac účasť školy bez osobnej participácie (muži 38,3%, ženy 32,0%). Približne každý druhý oslovený bez rozdielu pohlavia uviedol, že škola do projektu Olympiády nie je zapojená. Na príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv participujú viac odborne starší pedagógovia. Možno konštatovať, že s výškou **odbornej praxe** stúpa aj aktivizácia učiteľov pri zapájaní žiakov do predmetného projektu (do 5 rokov praxe 9,8%, 5-10 rokov praxe 12,9%, 11-20 rokov praxe 16,9%, 21-30 rokov praxe 17,4%, nad 30 rokov praxe 23,9%).

2.3.3 Dostupnosť odborných materiálov pre výučbu ľudských práv v škole

Jednou z podmienok kvalitného vzdelávania je aj dostatok odborných materiálov, príručiek a podkladov, ako aj názorných pomôcok pre aktívne vzdelávanie. V tejto súvislosti nás zaujímalo, ako oslovení učitelia základných a stredných škôl hodnotia kvantitu a dostupnosť odborných materiálov pre oblasť ľudských práv.

Jednoznačné zhodnotenie **dostatku a dobrej dostupnosti metodických príručiek, odborných materiálov a pomôcok** k výučbe ľudských práv prezentovala necelá štvrtina respondentov, takmer 40% síce zaujalo kladný postoj ku kvantite odborných materiálov, avšak vyslovili **požiadavku o ich rozšírenie a doplnenie** a rovnaké percento poukazovalo na **celkový nedostatok** kvalitných odborných materiálov, príručiek a názorných pomôcok z predmetnej problematiky. A tak vo všeobecnosti prevláda v pedagogickej obci presvedčenie o dostatku didaktických pomôcok a odborných textov pre výučbu ľudských práv, aj keď väčšina z nich by privítala ich doplnenie a aktualizáciu.

Graf č. 9 Dostatok odborných materiálov pre výučbu ľudských práv v škole

Z výsledkov rozdielov podľa **typu školy** pôsobnosti osloveného pedagóga vyplýva, že vnímanie dostupnosti a dostatku metodických materiálov a príručiek z problematiky ľudských práv je vyššie u učiteľov základných škôl. Pritom až každý štvrtý skúmaný pedagóg strednej školy deklaroval jednoznačný dostatok uvedených pomôcok, v prípade základných škôl sa takto vyjadrila necelá pätina oslovených. Sú to vo vyššom zastúpení učitelia základného stupňa vzdelávania, ktorí síce pripustili dostatok materiálov a pomôcok pre výučbu ľudských práv, ale súčasne vyslovili požiadavku na ich doplnenie (ZŠ 46,6%, SŠ 29,2%). Na celkový nedostatok metodických príručiek, odborných materiálov a pomôcok poukazovali častejšie učitelia vyššieho stupňa vzdelávania. Je teda zrejmé, že odborná literatúra chýba najmä pre výučbu starších žiakov, stredoškolákov.

Tabuľka č. 20 Dostupnosť odborných materiálov pre výučbu ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
metodické príručky a materiály sú k dispozícii, je ich dostatok	65,7	55,1
metodické príručky a materiály nie sú k dispozícii je ich nedostatok	34,3	44,9

Ako výsledky za skúmané roky **2005, 2008, 2011, 2013, 2015 a 2017** dokumentujú, v celom sledovanom období dominuje v názoroch oslovených učiteľov základných a stredných škôl spokojnosť s dostatkom odborných materiálov z oblasti ľudských práv s výnimkou roku 2005, kedy došlo k zhode tých, ktorí poukazovali na nedostatok a spokojných respondentov. A hoci prevažuje spokojnosť s množstvom odborných podkladov pre výučbu ľudských práv, za posledné obdobia zaznamenávame mierny pokles pozitívneho hodnotenia a nárast negativistického pohľadu na dostupnosť, množstvo a kvantitu odborných materiálov zo strany učiteľskej verejnosti. Súvisí to pravdepodobne s neustále narastajúcimi celosvetovými problémami, ako aj s výskytom nových negatívnych javov v spoločnosti. Podrobné výsledky uvádza porovnávací tabuľka.

Tabuľka č. 21 Dostatok odborných materiálov pre výučbu ľudských práv - porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017
dostatok odborných materiálov	62,8	50,0	62,7	63,7	60,3	60,5
nedostatok odborných materiálov	35,5	50,0	37,3	36,3	39,7	39,5

Signifikantné rozdiely podľa **typu strednej školy (SOŠ, G)** ukázali lepšiu situáciu v gymnáziách ako v stredných odborných školách. Hoci v oboch typoch stredných škôl je vysoké percento pedagógov presvedčených o celkovom nedostatku odborných materiálov, metodických príručiek a pomôcok pre výučbu ľudských práv, v gymnáziách prevláda u oslovených presvedčenie, že materiálov je dostatok, aj keď by privítali ďalšie, u pedagógov z odborných škôl dominuje pocit nedostatku. Až takmer 30% stredoškolských pedagógov vyučujúcich v gymnáziách jednoznačne pozitívne zhodnotilo množstvo a dostupnosť odborných podkladov a pomôcok, v stredných odborných školách každý štvrtý.

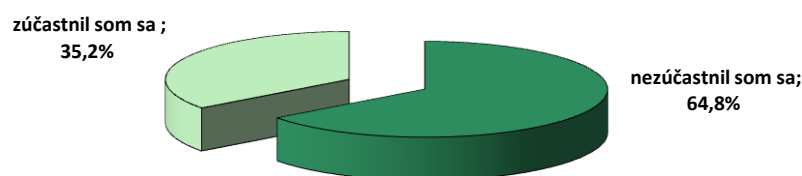
Na nedostatok odbornej literatúry, príručiek a pomôcok poukazovali najmä vekovo starší pedagógovia a tí, ktorí uvádzali **odbornú prax** v rozpätí 5-10 rokov a 21-30 rokov (vek: do 30 rokov 29,4%, 31-40 rokov 35,3%, 41-50 rokov 44,4%, nad 50 rokov 41,4% , odborná prax: do 5 rokov praxe 30,2%, 5-10 rokov praxe 47,6%, 11-21 rokov praxe 35,1%, 21-30 rokov praxe 44,7%, nad 30 rokov praxe 38,7%). Hoci odborne a vekovo najmladší pedagógovia pozitívne hodnotia ako množstvo tak aj dostupnosť odborných podkladov, v najvyššom percente zo všetkých sa dožadujú ich doplnenia (odborná prax: do 5 rokov 60,3%, 6-10 31,7%, 11-20 40,5%, 21-30 28,4%, nad 30 38,7%, vek: do 30 rokov 58,8%, 31-40 rokov 39,1%, 41-50 rokov 32,1%, nad 50 rokov 35,9%). Rozdiely v názoroch sa prejavili aj vzhľadom na **kraj pôsobnosti školy**. Jednoznačný dostatok materiálov, príručiek a pomôcok pre výučbu ľudských práv vnímajú najčastejšie učitelia zo škôl v Nitrianskom kraji, kde sa takto vyjadrila až viac ako tretina oslovených (36,2%), najmenej len 9,1% pedagógov Žilinského kraja. Vysoké zastúpenie kladných pocitov v súvislosti s odbornými pomôckami prezentovali aj skúmaní učitelia základných a stredných škôl Košického a Bratislavského kraja (KE 28,6%, BA 25,4%). Naopak na nedostatky poukazovali najmä zástupcovia škôl v Prešovskom kraji. Tu až 56,4% oslovených pedagógov je toho názoru, že metodických príručiek, odborných materiálov a didaktických pomôcok pre výučbu ľudských práv je jednoznačný nedostatok. V tomto zmysle sa vyjadrilo aj 40,8% učiteľov z Trnavského kraja, 40,0% z Trenčianskeho kraja, 41,3% z Banskobystrického kraja a nad 30% skúmaných zo Žilinského, Bratislavského, Nitrianskeho a Košického kraja. Najnižšie percento nespokojnosti dosahuje u oslovených zo škôl v Košickom kraji. Zo zistení tak vyplýva, že najvyššiu mieru spokojnosti a súčasne najnižšiu nespokojnosť s množstvom metodických príručiek, odborných materiálov a didaktických pomôcok pre oblasť ľudských práv prezentovali pedagógovia Košického kraja.

2.3.4 Vzdelávanie učiteľov v oblasti ľudských práv

V oblasti ľudských práv existuje viacero vzdelávacích projektov určených pre učiteľov základných a stredných škôl. Zaujímalo nás, či sa učitelia uvedených vzdelávacích aktivít v oblasti ľudských práv zúčastňujú a aký je obsah týchto aktivít.

Z výskumného súboru učiteľov základných a stredných škôl sa **zúčastnilo** počas svojej pedagogickej praxe **kurzu, seminára** zameraného na problematiku ľudských práv 174/35,2% učiteľov a uvedené percento sa oproti predchádzajúcim zisťovaniam výrazne zvýšilo (rok 2008 25,0%, 2011 21,9%). Väčšina oslovených učiteľov však deklarovala **neúčast'** na vzdelávaní (320/64,8%). Percentuálne rozloženie odpovedí zobrazuje graf.

Graf č. 10 Účasť učiteľa na kurze, seminári zameranom na problematiku ľudských práv

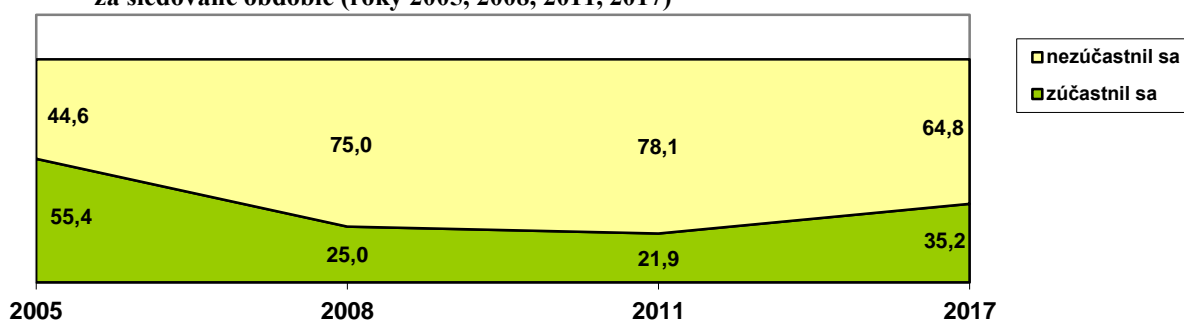
Počas pedagogickej praxe sa zúčastnilo kurzu, seminára z problematiky ľudských práv 36,6% učiteľov **stredných škôl** a 33,9% učiteľov **základných škôl**. Výsledky teda potvrdili vyššiu účasť stredoškolských pedagógov na vzdelávaní v predmetnej problematike.

Porovnaním údajov **za sledované roky 2005, 2008, 2011 a 2017** sa potvrdil výraznejší nárast participácie pedagógov na vzdelávacích aktivitách zameraných na oblasť ľudských práv pre aktuálne zisťovanie. Zatiaľ čo v predchádzajúcich rokoch zaznamenávame neustály pokles účasti, v roku 2005 sa na kurze, seminári z predmetnej problematiky zúčastnila približne polovica oslovených učiteľov, v roku 2008 to bola už len štvrtina a v roku 2011 svoju účasť na vzdelávaní potvrdilo len 21,9% učiteľov základných a stredných škôl, v súčasnej vlne skúmania vzdelávacie aktivity prezentovala tretina oslovených pedagógov. Hoci zistenie nedosahuje hodnoty z roku 2005, aj napriek tomu predstavuje výrazný posun v celoživotnom vzdelávaní učiteľskej verejnosti a navodzuje kladné pocity.

Tabuľka č. 22 Účasť na kurze, seminári zameranom na problematiku EP – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2017
zúčastnil sa	55,4	25,0	21,9	35,2
nezúčastnil sa	44,6	75,0	78,1	64,8

Graf č.11 Porovnanie účasti učiteľa na kurze, seminári zameranom na problematiku EP za sledované obdobie (roky 2005, 2008, 2011, 2017)

Rozdiely v odpovediach učiteľov stredných škôl podľa **typu strednej školy** poukázali na fakt, že účasť na kurze, seminári k problematike ľudských práv výrazne častejšie uvádzali učitelia gymnázií ako stredných odborných škôl, kde až takmer 70% (68,3%) sa na uvedenej aktivite počas pedagogickej praxe nezúčastnilo. Pozitívom je, že oproti predchádzajúcim zisťovaniam stúpol počet tých, ktorí odborné vzdelávanie absolvovali. I tak však otázka celoživotného vzdelávania učiteľov musí byť jednou z priorit spoločnosti. Pretože len neustále odborne

napredujúci pedagógovia dokážu kvalitne odovzdávať poznatky deťom a mládeži, ktoré sú budúcnosťou krajiny. Podrobné údaje zobrazuje nasledujúca tabuľka.

Tabuľka č. 23 Účasť učiteľa na kurze, seminári zameranom na problematiku ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	SOŠ	Gymnázium
zúčastnil/a	31,7	46,8
nezúčastnil/a	68,3	53,2

Výsledky potvrdili štatisticky významné rozdiely vo vzťahu k už uvedenému **typu školy, dĺžke odbornej praxe ako aj lokalite školy**. Možno konštatovať, že so zvyšovaním odbornej praxe pedagógov zvyšuje sa aj ich účasť na rôznych vzdelávacích aktivitách (do 5 rokov 25,4%, 6-10 23,8%, 11-20 32,0%, 21-30 44,0%, nad 30 42,5%). Je teda zrejmé, že starší učitelia sa v priebehu dlhšieho pedagogického pôsobenia častejšie zúčastnili na vzdelávacej aktivite ako mladí učitelia, učitelia s kratšou odbornou praxou.

Najviac absolvovaných vzdelávacích aktivít uviedli učitelia z Nitrianskeho kraja, kde viac ako polovica (54,4%) oslovených potvrdila účasť na vzdelávacej aktivite, kurzu, seminára, prednáške zameranej na problematiku ľudských práv. Pomerne vysoké zastúpenie vykazovali aj učitelia zo škôl v Bratislavskom, Prešovskom a Banskobystrickom kraji (BA 41,8%, PO 37,0%, BB 36,9%). Najmenej učiteľov zúčastnených na uvedených aktivitách pochádzalo z Trenčianskeho a Trnavského kraja a to pod 30% (TN 24,3%, TT 26,0%). Títo potom v približne dvoch tretinách deklarovali neúčasť (TN 75,7%, TT 74,0%).

2.4. Porušovanie ľudských práv v školskom prostredí

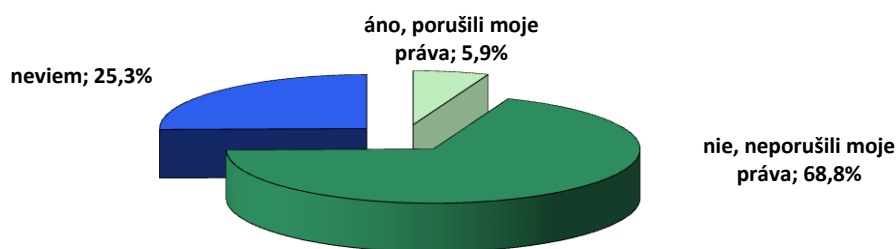
Napriek tomu, že školské prostredie je považované za miesto rozvoja osobnosti dieťaťa a výchovy zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám, je žiaľ často aj miestom porušovania ľudských práv. S akými typmi porušovania ľudských práv sa stretávajú učitelia základných a stredných škôl (porušovanie práv žiakov, učiteľov a iné), akým spôsobom učitelia riešia prípadné porušenie ľudských práv v škole a aká je miera poukazovania na porušenie práv žiakmi, sme sa pokúsili zmapovať v nasledujúcej časti.

2. 4.1 Porušenie práv učiteľov žiakmi

Okrem všeobecného zmapovania výskytu porušovania ľudských práv v školskom prostredí sme vo výskume sledovali aj porušenie práv učiteľov žiakmi. Pri analýze problému je však potrebné zohľadniť subjektívne vnímanie porušenia, mieru uvedomenia si porušenia práv, ako aj mieru priznania skutočnosti.

Z výskumného súboru učiteľov základných a stredných škôl **porušenie práv učiteľa zo strany žiakov** pripustilo 5,9% oslovených a to 29 učiteľov, pričom percento je výrazne nižšie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2015 10,0%). Až takmer 70% oslovených učiteľov (340/68,8%) porušenie práv učiteľa **odmietlo** a štvrtina (25,3%) sa k problému **nevedela alebo nechcela vyjadriť**. Rozloženie odpovedí pedagógov zobrazuje graf.

Graf č. 12 Porušenie práv učiteľa žiakmi práv

Analýza odpovedí respondentov podľa **typu školy** (základná a stredná škola) ukázala, že porušenie práv učiteľa žiakom častejšie pripustili oslovení zo základných škôl. Naopak stredoškolskí pedagógovia vo vyššom zastúpení skutok popreli, prípadne volili možnosť neviem. Treba podotknúť, že rozdiely v odpovediach sú len minimálne.

Tabuľka č. 24 Porušenie práv učiteľa žiakmi podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
áno	6,6	4,5
nie	68,4	69,3
neviem	24,4	26,2

Zaujímavá skutočnosť sa potvrdila aj pri sledovaní porušovania práv učiteľa žiakmi za celé **skúmané obdobie** (roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015 a 2017). Tak ako klesá percento tých, ktorí sú presvedčení, že žiaci porušili ich práva, tak stúpa v súčasnosti počet pedagógov, ktorí na otázku nevedeli alebo nechceli odpovedať. Pritom všeobecne v spoločnosti narastá agresivita. Psychológ Miron Zelina za agresiou žiakov a mladých ľudí vidí predovšetkým nedostatok morálnych hodnôt, sebaovládania a sebaregulácie. Zdôvodňuje to vplyvom civilizácie, rozpadmi rodín, nedostatkom pozornosti zo strany dospelých. Výsledky však navodzujú pozitívny trend v porušovaní práv učiteľov. Pokiaľ žiak cíti, že si ho učiteľ váži, vníma ho ako osobnosť, prejavuje mu úctu, akceptuje ho, aj žiak potom takto nazerá na učiteľa a vníma ho.

Tabuľka č. 25 Porušenie práv učiteľa žiakmi práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2015
áno	23,1	21,7	19,3	13,2	10,0	5,9
nie	52,9	48,9	53,2	66,1	67,5	68,8
neviem	23,1	29,5	27,5	20,7	22,5	25,3

Štatisticky významné rozdiely sa zistili vzhľadom na **kraj sídla školy**. Porušenie ľudských práv učiteľov žiakmi v prostredí školy uviedlo najviac, a to až 9,3 % učiteľov základných a stredných škôl z Prešovského kraja a 9,1% zo Žilinského kraja. Nasledujú respondenti z Trenčianskeho a Bratislavského kraja, kde porušenie práv pedagóga priznalo približne 8% oslovených pedagógov (TN 8,7%, BA 7,5%). V ostatných krajoch sa percento pohybuje pod hranicou 5% (NR 3,4%, BB 3,1%, KE 2,0%). Zaujímavé je, že práve v školách Košického kraja najmenej skúmaných učiteľov uviedlo, že žiaci porušili ich práva. Uvedené zistenie by vyžadovalo hlbšiu analýzu skutočnosti. Porušenie práv učiteľa zo strany žiakov prezentovali v najvyššom percente oslovení zo škôl v mestách do 50 000 obyvateľov (10 001-50 000 obyvateľov 7,5%) a z veľkomiest (nad 100 000 obyvateľov 5,6%). Uvedenú skutočnosť

nepotvrdil ani jeden pedagóg zo škôl v najmenších lokalitách, obciach do 2000 obyvateľov. Pritom až tretina týchto učiteľov volila možnosť neviem. Popieranie porušenia práv učiteľov je najmarkantnejšie v názoroch skúmaných učiteľov z veľkých miest a veľkomiest, najmenej sa objavuje práve u učiteľov z najmenších lokalít, ktorí najčastejšie zo všetkých sa odpovedi vyhli (do 2000 obyvateľov 65,5%, 2001-10 000 67,3%, 10 001-50 000 67,0%, 50 001-100 000 71,6%, nad 100 000 76,1%). Možno konštatovať, že so zvyšovaním počtu obyvateľov pôsobnosti školy stúpa priamo úmerne presvedčenie skúmaných učiteľov, že neboli porušené ich ľudské práva.

Významné závislosti javu sa potvrdili aj vo vzťahu k **dĺžke odbornej praxe respondentov**. Z výskumných zistení vyplýva, že porušenie práv zo strany žiakov pociťujú viac odborne mladší pedagógovia a to až každý desiaty s praxou 6-10 rokov (9,5%) a najmladší oslovení s praxou menej ako 5 rokov (6,5%). Za nimi potom nasledujú odborne najstarší, ktorí uvedený fakt potvrdili v 5,5%. Zarážajúce je, že až približne štvrtina a viac skúmaných učiteľov základných a stredných škôl nevedela alebo nechcela k problému zaujať stanovisko. Výnimku tvoria len odborne starší respondenti s praxou od 20 do 30 rokov, ktorí sa takto vyjadrili v 12,8%, a najviac zo všetkých sú presvedčení o tom, že žiaci neporušili ich práva.

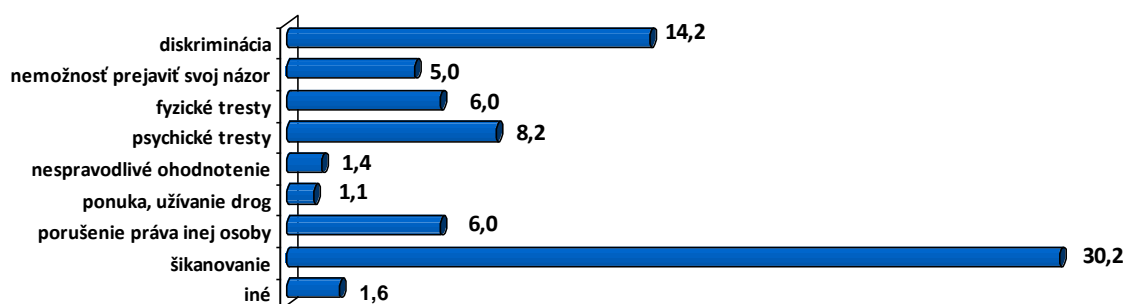
2.4.2 Typy porušenia ľudských práv v školskom prostredí

Okrem sledovania porušovania práv učiteľa žiakmi a práv žiaka učiteľmi, sme vo výskume zisťovali, s akými typmi porušenia ľudských práv sa učitelia základných a stredných škôl v škole stretli.

Od respondentov, učiteľov vyučujúcich problematiku ľudských práv v základných a stredných školách sme získali na otázku o porušovaní ľudských práv v škole 327 odpovedí. Až takmer 40% (39,1%) sa s **porušením ľudských práv v škole nestretlo**, uvedené percento je výrazne vyššie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2015 26,5%) a 2,1% **nevedelo alebo nechcelo k problému zaujať stanovisko**.

Najvyššie percento pedagógov poukázalo na prejavy šikanovania a to približne 30%, 14,2% na diskrimináciu v prostredí školy, 5,0% na porušenie práva na slobodu prejavu a 6,0% učiteľov priznalo násilie, bitky a 8,2% psychické týranie formou nadávok, ohovárania, výsmechu a pod. Necelých 6% oslovených uvádzalo porušovanie práva inej osoby, išlo o porušovanie práv učiteľa žiakmi. Pod hranicou 3% sa vo výpovediach skúmaných pedagógov objavilo nespravodlivé ohodnotenie, ponuka, užívanie drog a záškoláctvo. Podrobné údaje uvádza graf 13.

Graf č. 13 Typy porušenia ľudských práv (v%)

Poznámka: Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Rozdiely v odpovediach **učiteľov základných a stredných škôl** potvrdili, že zatiaľ čo v stredných školách sa s porušením ľudských práv nestretlo až viac ako 45% (46,3%) učiteľov a 2,4% nevedelo k problému zaujať stanovisko, v základných školách je situácia výrazne horšia. Tu približne 30% (29,1%) oslovených pedagógov potvrdilo absenciu porušenia ľudských práv v škole. Ak analyzujeme konkrétne druhy porušenia ľudských práv v školskom prostredí zistíme, že hoci v oboch prostrediach dominuje šikanovanie, vo vyššej miere sa objavuje v odpovediach učiteľov nižšieho stupňa vzdelávania, aj keď rozdiel nie je výrazný. Je teda zrejmé, že šikanovanie je značne rozšírené v oboch typoch škôl, bez rozdielu veku žiakov. Za nim nasleduje diskriminácia rozšírenejšia u stredoškolákov. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že vo všetkých typoch porušenia práv s výnimkou diskriminácie a ponuky, predaja a užívania drog dominujú mladší žiaci, žiaci základných škôl. Podrobné údaje uvádza tabuľka.

Tabuľka č. 26 Typy porušenia ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
diskriminácia	10,3	17,1
nemožno prejaviť svoj názor	5,1	4,9
fyzické tresty	12,0	1,8
psychické tresty	12,8	4,9
nespravodlivé ohodnotenie	0,0	2,4
porušenie práva inej osoby, napr. učiteľa zo strany žiaka	9,4	3,7
ponuka, predaj a užívanie drog	0,9	1,2
šikanovanie	32,5	28,7
záškoláctvo	0,9	0,6
iné	4,3	0,6
neviem	1,7	2,4
nestretol som sa	29,1	46,3

Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Porovnaním výsledkov za sledované roky (rok 2005, 2008, 2011, 2013, 2015 a 2017) sa zistila najlepšia situácia v roku 2008, kedy až 85% oslovených učiteľov základných škôl vyjadrilo presvedčenie, že k porušovaniu ľudských práv u nich na škole nedochádza. A hoci do roku 2015 neustále stúpa porušovanie ľudských práv v školách a klesá tak percento učiteľov presvedčených, že k porušovaniu práv v škole nedochádza, pri súčasnom zisťovaní je situácia horšia (rok 2008 85,0%, 2011 57,5%, 2013 36,1%, 2015 26,5%, 2017 39,1%). Na základe analýzy konkrétnych porušení ľudských práv v školskom prostredí za sledované obdobie je zrejmy výrazný nárast psychických atakov zo strany žiakov sprevádzaných nadávkami, vyhrážkami, výsmechom a ohováraním. Ide o neustále zvyšujúcu sa agresivitu mladých ľudí a to ako fyzickú tak aj psychickú, často prechádzajúcu až do kyberšikany. Práve uvedený typ šikanovania výrazným spôsobom rezonoval v odpovediach skúmaných pedagógov. Pritom šikanovanie zaznamenáva neustály pokles v prostredí základných a stredných škôl. A tak na jednej strane učiteľia prezentujú vo svojich názoroch pokles prejavov diskriminácie, šikanovania, na druhej strane poukazujú na slovnú, psychickú agresivitu voči spolužiakom ale aj pedagógom a súčasne vo vyššej miere oproti predchádzajúcemu zisťovaniu deklarujú porušenie práv inej osoby. Pozitívom je, že sú to práve učiteľia, ktorí v súčasnosti vytvárajú pre žiakov priestor na vyjadrenie svojho názoru a ako už bolo uvedené, výučba sa často vedie formou diskusie medzi pedagógom a žiakmi. V tomto zmysle potom klesá percento tých, ktorí poukazujú na porušovanie práva na vlastný názor žiaka. Podrobné údaje za celé obdobie zisťovania popisuje tabuľka 27.

Tabuľka č. 27 Typy porušenia ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	2008	2011	2013	2015	2017
diskriminácia	15,4	15,3	14,7	20,0	14,2
nemožno prejsť svoj názor	9,0	3,2	5,6	8,8	5,0
fyzické tresty	7,7	0	2,0	7,6	6,0
psychické tresty	5,1	0	0,4	4,7	8,2
nespravodlivé ohodnotenie	10,3	1,9	2,4	1,2	1,4
porušenie práva inej osoby, napr. učiteľa	19,2	12,1	4,0	4,7	6,0
šikanovanie	21,8	61,8	43,7	38,8	30,2
záškoláctvo	1,3	0,6	1,6	0	0,7
iné	6,4	2,5	1,2	4,1	2,1
neviem	1,3	2,4	4,0	3,5	2,1
nestretol som sa	85,0	57,5	36,1	26,5	39,1

Poznámka: Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Ak uvedený jav analyzujeme vo vzťahu k **typu strednej školy** a konkrétnym prejavom porušenia ľudských práv zistíme, že šikanovanie ako najrozšírenejšia forma porušovania ľudských práv v školskom prostredí sa markantnejšie prejavuje v stredných odborných školách ako v gymnáziách, pričom opäť zaznamenávame kladný posun oproti výsledkom v roku 2015 (rok 2015 SOŠ 43,1%, G 26,9%). Na druhej strane v gymnáziách je rozšírenejšie porušovanie práva na vlastný názor, ako aj nespravodlivé ohodnotenie. V otázke diskriminácie vykazujú učitelia oboch typov stredných škôl zhodu. Ostatné typy porušenia ľudských práv dominujú v odborných školách. Ide o fyzické a psychické násilie, ponuka, predaj a užívanie drog, záškoláctvo a iné typy porušenia práv. Je zrejmé, že i napriek tomu, že v oboch typoch stredných škôl dominuje šikanovanie a diskriminácia, zastúpenie konkrétnych porušení ľudských práv v prostredí stredných odborných škôl a gymnázií rozdielne. Všeobecne možno konštatovať, že porušovanie ľudských práv je rozšírenejšie práve u žiakov odborných škôl.

Tabuľka č. 28 Typy porušenia ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	SOŠ	Gymnázium
diskriminácia	17,0	17,2
nemožno prejsť svoj názor	4,7	5,2
fyzické tresty	2,8	0,0
psychické tresty	5,7	3,4
nespravodlivé ohodnotenie	0,9	5,2
porušenie práva inej osoby, napr. učiteľa zo strany žiaka	4,7	1,7
ponuka, predaj a užívanie drog	1,9	0,0
šikanovanie	31,1	24,1
záškoláctvo	0,9	0,0
iné	0,9	0,0
neviem	3,8	0,0
nestretol som sa	41,5	55,2

Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Na absenciu porušenia práv v škole poukazujú o niečo viac skúmaní muži (muži 40,3%, ženy 38,8%). Oslovené učiteľky – ženy tak častejšie priznávajú porušenia ľudských práv v prostredí škôl. Diferenciáciou konkrétnych typov porušenia práv v závislosti na pohlaví oslovených pedagógov sme zistili, že muži vo vyššom percente ako ženy uvádzali šikanovanie (muži 32,3%, ženy 29,7%), fyzické násilie (muži 9,7%, ženy 5,0%)

a diskrimináciu žiakov (muži 21,0%, ženy 12,3%). Na druhej strane sú to skúmané ženy, ktoré viac deklarovali porušenie práva na slobodu prejavu (ženy 5,5 %, muži 3,2%), psychické násilie (ženy 8,7%, muži 6,5%), ponuku, užívanie a predaj drog (ženy 1,4%, muži 0,0%) i porušenie práv učiteľov (ženy 6,8 %, muži 3,2%).

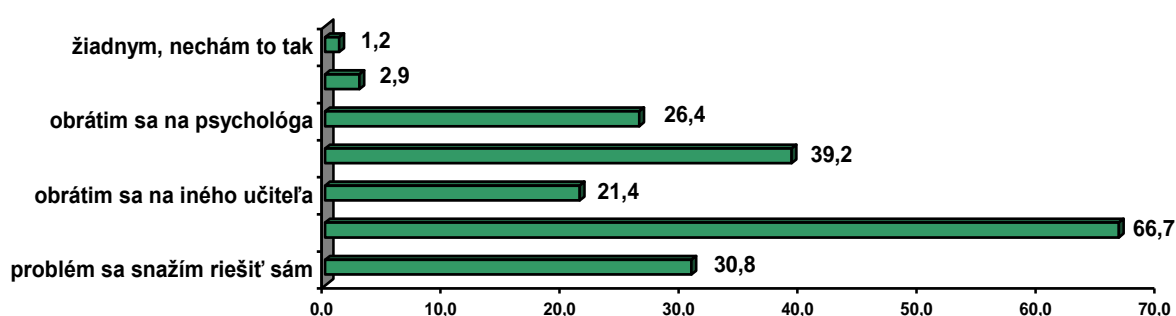
Na základe odpovedí učiteľov vybraných škôl podľa **veľkosti a miesta lokality**, v ktorej sa nachádza škola možno konštatovať, že s porušením ľudských práv sa nestretli najčastejšie učitelia z mestských lokalít, učitelia základných a stredných škôl vo veľkých mestách do 100 000 obyvateľov, kde najviac z oslovených potvrdilo, že sa s porušením práv v škole nestretlo (do 2000 obyvateľov 33,3%, 2001-10 000 34,4%, 10 001-50 000 36,7%, 50 001-100 000 63,6%, nad 100 000 37,0%). Je teda zrejmé, že porušenia práv sú vypuklejšie v školách menších lokalít. Pri konkretizácii typov porušení vidieť, že šikanovanie dominuje v odpovediach oslovených zo škôl v najmenších lokalitách, v obciach do 2000 obyvateľov a vo veľkomestách (do 2000 obyvateľov 41,7%, 2001-10 000 34,4%, 10 001-50 000 27,3%, 50 001-100 000 15,2%, nad 100 000 39,9%). Na porušenie práv inej osoby, učiteľa opäť poukazujú najčastejšie učitelia z veľkomiest (do 2000 obyvateľov 8,3%, 2001-10 000 4,9%, 10 001-50 000 4,7%, 50 001-100 000 6,1%, nad 100 000 10,9%). A tak práve vo veľkomestách sú pedagógovia najčastejšie obeťami útokov zo strany žiakov, pričom skutočnosť prezentoval každý desiaty skúmaný učiteľ. Aj psychické násilie je doménou škôl vo veľkých mestách. Tu opäť takmer každý desiaty deklaroval psychické násilie v škole sprevádzané slovnými urážkami, nadávkami, vyhrážkami a ponižovaním. Na druhej strane fyzické násilie je rozšírenejšie v menších lokalitách, v mestách do 10 000 obyvateľov, v ktorých pôsobia prevažne základné školy. A tak fyzické násilie prevažuje najmä na nižšom stupni vzdelania, pričom je zaujímavé, že fakt nepotvrdil ani jeden z oslovených pedagógov pôsobiaci v školách v obciach do 2000 obyvateľov a vo veľkomestách. Nastoľuje sa otázka či ide skutočný jav alebo zastieranie, či toleranciu zo strany učiteľov zdôvodňujúcu vekovým obdobím žiakov. Prejavy diskriminácie v prostredí školy vykazujú najvyššie zastúpenie v lokalite stredne veľkých miest od 10 001 do 50 000 obyvateľov. Tu až 18,0% oslovených poukázalo na prejavy diskriminácie v škole, v ostatných lokalitách a pohybuje okolo 13% s výnimkou veľkých miest, kde dosahuje 6,1%. V školách najmenších obcí sa jav podľa výpovedí nevyskytuje.

Rozdiely vo vzťahu **ku kraju SR**, kde sa nachádza škola potvrdili, že zatiaľ čo prejavy diskriminácie sú najrozšírenejšie v školách Nitrianskeho a následne Banskobystrického kraja (NR 23,1%, BB 22,9%), šikanovanie dominuje v prostredí základných a stredných škôl v Bratislavskom kraji. Až viac ako polovica oslovených pedagógov z uvedeného kraja sa tak na pôde školy stretla so šikanovaním (BA a TT zhodne 51,%), pričom zistenia sú v uvedenom kraji oproti minulému roku takmer identické (rok 2015 52,9%). Naopak v Trnavskom kraji nedosahuje ani 10% (TT 9,1%). Vysoké zastúpenie má šikanovanie aj v prostredí škôl v Žilinskom kraji, kde sa takto vyjadrilo až 41,2% oslovených. Porušenie práv inej osoby, učiteľa je podľa výpovedí opäť najrozšírenejšie v Bratislavskom kraji a následne v Prešovskom kraji. Zaujímavé je, že v Košickom kraji skutočnosť potvrdilo len 5,5% skúmaných učiteľov, menšiu hodnotu dosahuje len v Trenčianskom a Trnavskom kraji.

2.4.3 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv

Súčasne s analýzou porušovania ľudských práv v školskom prostredí sme u oslovených pedagógov sledovali aj spôsoby ich riešenia. Najviac, 271/66,7% riešilo problém porušenia ľudských práv v škole s **vedením školy** a necelých 40 % (159/39,2%) požiadalo o pomoc **rodičov žiaka**. Necelá tretina (125/ 30,8%) sa však spoliehala výlučne na seba a problém **riešila samostatne, vlastnými silami**. Na **psychológa** sa obrátil každý štvrtý oslovený pedagóg. Vzájomná spolupráca učiteľov medzi sebou je pomerne nízka. Len približne 20% (87/21,4%) pri riešení porušenia ľudských práv v škole spolupracovalo s **inými učiteľmi školy**. Práve uvedená spolupráca predstavuje najmenej frekventovaný spôsob riešenia problému porušenia ľudských práv v prostredí školy. Pozitívnym sa javí fakt, že len 5/1,2% zo oslovených učiteľov priznalo, že porušenie ľudských práv v škole neriešili a nechali to tak. Percentuálne rozloženie odpovedí zobrazuje nasledovný graf.

Graf č. 14 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv, bez nesterol som sa s porušením práv (v%)

Poznámka: Súčet presahuje 100% z dôvodu viacerých možných odpovedí

Riešenie porušenia ľudských práv podľa **typu školy (základná a stredná škola)**, v ktorej oslovení učelia pôsobia ukázalo, že hoci v oboch typoch škôl prevláda pri riešení problému spolupráca učiteľa s vedením školy, častejšie sa objavuje na nižšom stupni vzdelávania, pričom je ešte markantnejšia ako pri zisťovaní v roku 2015. Zatiaľ čo práve spolupráca učiteľa s vedením školy je vyššie zastúpená v základných školách, spolupráca s ostatnými činiteľmi dominuje v prostredí stredných škôl. A tak sú to stredoškolskí pedagógovia, ktorí viac deklarovali spoluprácu s iným pedagógom školy, so psychológom, ale zároveň aj častejšie pripustili riešenie problému porušenia ľudských práv vlastnými silami, prípadne neriešenie situácie. Najvýraznejšie rozdiely sa prejavili v prípade spolupráce so psychológom. Až viac ako tretina stredoškolských učiteľov a len 18,1% učiteľov základných škôl sa pri riešení porušenia práv v školskom prostredí obracajú na osobu psychológa. Využívanie pomoci rodičov žiakov vykazovalo rovnaké zastúpenie v oboch typoch škôl. Údaje sú uvedené v tabuľke 29.

Tabuľka č. 29 Spôsoby riešenia porušenia LP podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
snažím sa riešiť sám	27,0	35,3
obrátim sa na vedenie školy	74,0	58,9
obrátim sa na iného učiteľa	20,9	22,1
obrátim sa na rodičov	39,1	39,5
obrátim sa na psychológa	18,1	35,8
iným spôsobom	2,8	3,2
žiadnym, nechám to tak	0,5	2,1

Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Porovnanie výsledkov zisťovaní za roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015 a 2017 ukázalo, že hoci poradie preferencie jednotlivých spôsobov riešenia problému porušenia ľudských práv v školskom prostredí ostáva za celé obdobie nezmenené, zaznamenali sa určité rozdiely. Učitelia sa stále menej snažia problém riešiť samostatne a čoraz viac spolupracujú s vedením školy, s rodičmi i psychológmi, aj keď v súčasnosti vidieť určitý pokles spolupráce. Oslovení pedagógovia si uvedomujú závažnosť situácie, nespoliehajú sa na vlastné sily a pri riešení porušenia ľudských práv úzko spolupracujú s ostatnými činiteľmi. Ako dokumentujú výsledky, vzrastá percento tých, ktorí vyhľadávajú pomoc vo vedení školy, u rodičov, psychológov a u iných pedagógov školy, na druhej strane výrazne klesá počet tých, ktorí deklarujú absenciu porušenia ľudských práv v škole. Aj to je svedectvom súčasnej situácie v spoločnosti

Tabuľka č. 30 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017
snažím sa problém riešiť sám	46,3	45,7	39,2	35,4	37,8	25,3
obrátim sa na vedenie školy	39,7	42,7	52,2	47,6	52,2	54,7
obrátim sa na iného učiteľa	8,3	15,1	9,2	11,9	13,6	17,6
obrátim sa na rodičov	37,2	32,9	34,2	30,7	39,7	32,1
obrátim sa na psychológa	19,8	19,3	23,4	18,0	24,2	21,6
iným spôsobom	9,9	2,8	1,3	1,4	2,2	2,4
žiadnym spôsobom	0,0	0,5	0	0,3	0,6	1,0
s porušením LP som sa nestretol	26,4	16,8	15,2	23,0	21,7	18,4

Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Na základe rozloženia odpovedí stredoškolských pedagógov, ktorí priznali porušenie ľudských práv v škole, podľa **typu strednej školy**, možno konštatovať, že zatiaľ čo v prostredí gymnázií dochádza častejšie ako v odborných školách k samostatnému riešeniu problému konkrétnym učiteľom, k spolupráci s rodičmi a psychológom, v odborných školách sa učitelia viac obracajú o pomoc na vedenie školy. Ostatné možnosti dosahujú zhodné výsledky za obidva podsúbory. Zaujímavé je, že štyria z oslovených pedagógov pôsobiacich v stredných odborných školách priznali, že problém porušenia práv v škole neriešili. Je otázkou či sa jednalo o porušenie práv učiteľa či žiaka.

Tabuľka č. 31 Spôsoby riešenia porušenia LP podľa typu strednej školy – bez nestretol som sa s porušením práv (v %)

	SOŠ	Gymnázium
snažím sa riešiť sám	25,9	31,3
obrátim sa na vedenie školy	48,8	41,3
obrátim sa na iného učiteľa	17,3	17,5
obrátim sa na rodičov	29,6	36,0
obrátim sa na psychológa	25,3	33,8
iným spôsobom	2,5	2,5
žiadnym, nechám to tak	2,5	0,0

Súčet presahuje 100%, z dôvodu viacerých možných odpovedí

Analýzou odpovedí oslovených učiteľov o spôsobe riešenia porušenia ľudských práv podľa **výberových kritérií** sa zistilo, že z respondentov, ktorí priznali porušenie práv v škole sú to skúmané ženy – učiteľky, ktoré častejšie riešia problém samostatne, bez pomoci iných (ženy 33,3%, muži 23,5%), prípadne využívajú pomoc rodičov žiakov (ženy 39,9%, muži 37,3%) a psychológa (ženy 27,1%, muži 24,5%). Všeobecne spolupráca s rodičmi predstavuje spolu

s riešením za pomoci vedenia školy najrozšírenejšie spôsoby riešenia porušenia práv v škole. Práve obrátenie sa o pomoc na riaditeľa a vedenie školy dominuje u mužov, obdobne ako snaha problém neriešiť a nechať to tak (spolupráca s vedením: muži 71,6%, ženy 65,3%, neriešenie: muži 40,9%, ženy 0,0%).

So zvyšovaním veku skúmaných pedagógov sa zvyšuje aj snaha riešiť vzniknutý problém a to či už samostatným riešením problému bez pomoci (do 30 rokov 39,5%, 31-40 22,7%, 41-50 29,9%, nad 50 35,3%), tak aj v spolupráci s rodičmi žiaka (do 30 rokov 23,3%, 31-40 40,0%, 41-50 38,1%, nad 50 45,7%) a psychológom (do 30 rokov 14,0%, 31-40 23,6%, 41-50 26,4%, nad 50 31,0%). Je teda jasné, že starší učitelia, aj vzhľadom na svoju pedagogickú prax, vedia k problému jednoznačnejšie a autoritatívnejšie zaujať stanovisko, najst' najvhodnejší spôsob riešenia a súčasne sa spoľahnúť na vlastné sily, prípadne riešiť porušenie s rodičom alebo psychológom. Zaujímavým sa javí fakt, že samostatné riešenie problému je najvýraznejšie u najmladších skúmaných učiteľov. Tu až takmer 40% (39,5%) rieši problém porušenia ľudských práv v škole samostatne, bez cudzej pomoci. Aj spolupráca s vedením školy je najmarkantnejšia u respondentov do 30 rokov, teda u najmladších a so zvyšovaním veku klesá. Je teda zrejmé, že mladší oslovení sa v zvýšenej miere spoliehajú na vlastné sily, prípadne sa obracajú na vedenie školy. Naopak vekovo starší pedagógovia častejšie využívajú pomoc iných osôb, rodičov žiakov, psychológa či iného učiteľa. Uvedené skutočnosti plne korešpondujú s výsledkami vo vzťahu k dĺžke odbornej praxe respondentov.

Diferenciácie podľa **lokality pôsobnosti školy** potvrdili, že sú to oslovení učitelia zo škôl v Košickom kraji, ktorí v najviac zo všetkých deklarovali na jednej strane samostatné riešenie problému (BA 35,0%, TT 19,0%, TN 22,6%, NR 44,0%, ZA 39,1%, BB 30,0%, PO 20,0%, KE 46,9%), na druhej strane využívanie pomoci od rodičov žiakov (BA 48,3%, TT 20,6%, TN 39,6%, NR 34,0%, ZA 47,8%, BB 42,0%, PO 32,0%, KE 62,5%) a psychológa (BA 36,7%, TT 6,3%, TN 22,6%, NR 36,0%, ZA 28,3%, BB 28,0%, PO 16,0%, KE 50,0%). Riešenie porušenia práv v škole za spolupráci s vedením školy dominuje v odpovediach oslovených zo západu Slovenska, z Bratislavského a Trnavského kraja (BA 76,7%, TT 82,5%) a zo škôl v Banskobystrického kraja. Celkovo pomoc vedenia školy pri riešení porušenia ľudských práv je s výnimkou Košického kraja najfrekvencovanejším spôsobom riešenia problému vo všetkých krajoch SR. Vo výpovediach respondentov niektorých krajov má svoje zastúpenie aj neriešenie problému – odpoveď „nechám to tak“ (TN 1,9%, NR 2,0%, ZA 4,3%, BB 20,0%). V ostatných krajoch sa uvedená možnosť nevyskytuje.

Rozdiely podľa **veľkosti miesta** školy dokumentujú, že zatiaľ čo riešenie porušenia práv v spolupráci s rodičmi žiakov a so psychológom je najvypuklejšie v školách vo veľkomestách (nad 100 000 obyvateľov: rodičia 49,2%, psychológ 36,9%), samostatné riešenie problému dominuje v školách menších lokalít, v obciach a mestách do 10 000 obyvateľov (do 2000 obyvateľov 33,3%, 2001-10 000 35,1%), obdobne ako riešenie za pomoci vedenia školy (do 2000 obyvateľov 66,7%, 2001-10 000 75,5%).

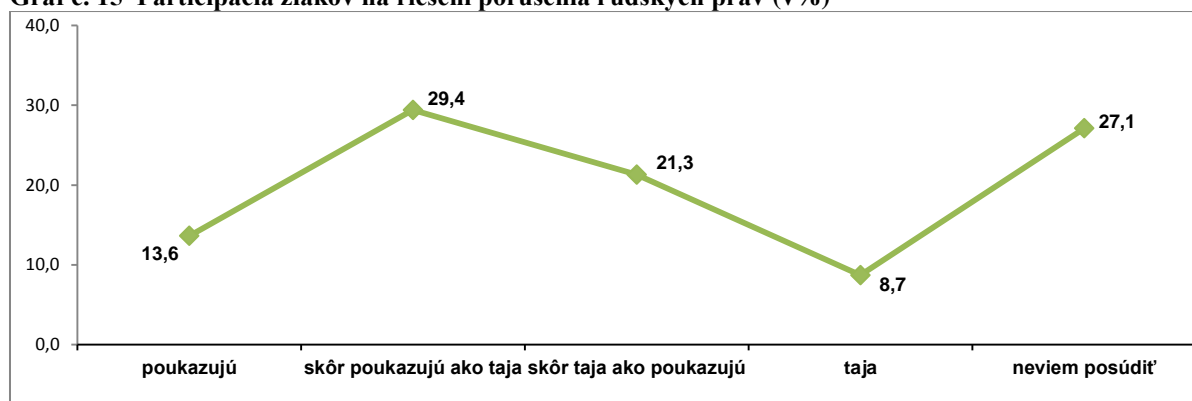
2.4.4 Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv

V predchádzajúcich častiach sme analyzovali typy porušenia ľudských práv v školskom prostredí, ako aj spôsoby ich riešenia učiteľmi. Okrem zistených skutočností nás však vo výskume zaujímala aj participácia žiakov na riešení porušenia ľudských práv, do akej miery na porušovanie ľudských práv v škole poukazujú, prípadne ho taja.

U oslovených učiteľov základných a stredných škôl prevláda presvedčenie, že žiaci na porušovanie ľudských práv **poukazujú (43,0%)**. Z nich 13,6% deklarovalo **jednoznačné poukazovanie** na porušenie ľudských práv zo strany žiakov a 29,4% uviedlo, že žiaci na

porušovanie práv **skôr poukazujú ako by ho tajili**. Na druhej strane až 30,0% pedagógov je toho názoru, že porušenie práv žiaci **skôr taja ako by naň poukazovali** a 8,7% dokonca pripustilo **jednoznačné zatajovanie a skrývanie problému**. Uvedené percento je pritom výrazne vyššie ako v predchádzajúcom skúmaní problému (rok 2015 2,8%). Až viac ako štvrtina (27,1%) skúmaných učiteľov sa však k problému **nevedela alebo nechcela vyjadriť**. Ide pravdepodobne o súbor učiteľov, ktorí uviedli, že k porušeniu ľudských práv u nich v škole nedochádza. Percentuálne rozloženie odpovedí zobrazuje graf 15.

Graf č. 15 Participácia žiakov na riešení porušenia ľudských práv (v%)

Rozdiely podľa **typu školy (základná škola a stredná škola)** dokumentujú, že na porušovanie ľudských práv v školskom prostredí poukazujú (poukazujú a skôr poukazujú ako taja) rovnako mladší ako starší žiaci (ZŠ 43,4%, SŠ 42,4%). Na druhej strane žiaci základných škôl výrazne častejšie ako stredoškôláci porušenie práv taja. Uvedenú skutočnosť tak potvrdilo až 34,6% učiteľov základnej školy a „len“ každý štvrtý (25,1%) stredoškolský pedagóg. Pritom až 12,7% skúmaných učiteľov základných škôl je presvedčených o jednoznačnom zatajovaní (SŠ 4,5%).

Tabuľka č. 32 Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
poukazujú	13,5	13,6
skôr poukazujú ako taja	29,9	28,8
skôr taja ako poukazujú	21,9	20,6
taja	12,7	4,5
neviem posúdiť	21,9	32,5

Na základe rozdielov výpovedí učiteľov stredných škôl podľa **typu strednej školy** sa zistilo, že jednoznačne aktívnejší pri jednoznačnom poukazovaní na porušenie ľudských práv sú žiaci stredných odborných škôl (poukazujú: SOŠ 16,5%, G 7,6%). Poukazovanie na problém (poukazujú a skôr poukazujú ako taja) je pritom u žiakov oboch typov stredných škôl takmer identické. Na druhej strane sú to opäť žiaci odborných škôl, ktorí o niečo častejšie ako gymnazisti pristupujú k zatajovaniu problému (taja: SOŠ 4,9%, G 3,8%). Podrobné údaje zobrazuje tabuľka.

Tabuľka č. 34 Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	SOS	Gymnázium
poukazujú	16,5	7,6
skôr poukazujú ako taja	26,2	34,2

skôr taja ako poukazujú	20,7	20,3
taja	4,9	3,8
neviem posúdiť	31,7	34,2

Nasledujúca tabuľka mapuje **vývojové trendy skúmanej problematiky** participácie žiakov pri objasňovaní porušovania ľudských práv v prostredí školy.

Tabuľka č. 33 Miera participácie žiakov na riešení porušenia práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017
poukazujú	23,1	19,6	21,0	19,0	15,3	13,6
skôr poukazujú ako taja	31,4	37,2	34,9	34,7	32,2	29,4
skôr taja ako poukazujú	18,2	18,6	23,2	17,9	25,1	21,3
taja	1,7	3,3	1,6	3,6	2,8	8,7
neviem posúdiť	24,0	21,4	19,4	24,8	24,6	27,1

Ako z porovnávacjej tabuľky za **roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015 a 2017** vyplýva poukazovanie na porušenie ľudských práv v školskom prostredí zaznamenáva do roku 2011 pozitívny trend. V nasledujúcich rokoch skúmania je však zreteľná zhoršujúca sa situácia. O poukazovaní žiakov na prejavy porušenia ľudských práv v škole je presvedčených stále menej skúmaných učiteľov a výraznejšie, najmä v súčasnosti vzrastá percento tých, ktorí deklarujú, že žiaci problém jednoznačne zakrývajú a taja (rok 2005 1,7%, 2008 3,3%, 2011 1,6%, 2013 3,6%, 2015 2,8%, 2017 8,7%). Je teda zrejmé, že žiaci základných a stredných škôl z ľahostajnosti či zo strachu sa stále viac snažia porušenie ľudských práv v škole nevidieť, skryť či zatajiť. A hoci v názoroch oslovených za celé obdobie skúmania prevláda presvedčenie o odkrývaní porušenia ľudských práv v škole, neustále rastú snahy žiakov skutočnosť zatajiť. Uvedený jav by bolo potrebné v budúcnosti podrobiť hlbšej analýze.

Signifikantné rozdiely sa potvrdili podľa **lokality školy, veľkosti a kraja SR**. Na porušenie práv v škole poukazujú resp. skôr poukazujú ako taja najmä žiaci zo škôl v najmenších obciach do 2000 obyvateľov. Až viac ako každý druhý oslovený (do 2000 obyvateľov 53,3%) z uvedenej lokality je presvedčený, že žiaci na porušenie ľudských práv v škole poukazujú (poukazujú 23,3%, skôr poukazujú 30,0%). Za nimi nasledujú žiaci z miest do 50 000 obyvateľov, kde uvedenú skutočnosť potvrdilo 50,0% oslovených. Vo všetkých lokalitách tak s výnimkou veľkomiest prevažuje názor, že žiaci na porušenia práv v škole poukazujú (poukazujú: do 2000 obyvateľov 53,3%, 2001-10 000 obyvateľov 40,0%, 10 001-50 000 50,0%, 50 001-100 000 32,4%, nad 100 000 34,3%, taja: do 2000 obyvateľov 23,3%, 2001-10 000 obyvateľov 36,5%, 10 001-50 000 23,8%, 50 001-100 000 27,0%, nad 100 000 42,9%). Zatajovanie problémov je najmarkantnejšie podľa výpovedí oslovených v školách veľkomiest. Tu až 42,9% uviedlo, že žiaci základných a stredných škôl porušenia ľudských práv zatajujú (skôr taja 34,3%, taja 8,6%), pričom jednoznačné zakrývanie porušenia dominuje v školách najmenších miest a obcí (jednoznačne taja: do 2000 obyvateľov 13,3%, 2001-10 000 obyvateľov 13,0%, 10 001-50 000 6,1%, 50 001-100 000 8,1%, nad 100 000 8,6%). Je teda zrejmé, že žiaci z ľahostajnosti, či zo strachu porušenia ľudských práv v škole neohlásia, snažia sa ich nevidieť prípadne zatajiť. Sledovanie príčin javu by vyžadovalo hlbšiu analýzu problému.

Ak uvedený jav sledujeme z pohľadu jednotlivých **krajov SR** zistíme, že odhaľovanie problému porušenia ľudských práv je najvypuklejšie v školách v Prešovskom a Žilinskom kraji. Tu až takmer 60% oslovených pedagógov je presvedčených, že žiaci na problém poukazujú, najnižšie skutočnosť prezentovali oslovení z Košického kraja (BA 36,4%, TT 36,4%, TN 35,7%, NR 53,5%, ZA 58,1%, BB 38,4%, PO 58,2%, KE 31,9%). Naopak zatajovanie porušenia práv dominuje v odpovediach učiteľov zo škôl v Bratislavskom kraji, avšak následne v Košickom kraji (BA 45,5%, TT 27,3%, TN 30,0%, NR 17,2%, ZA 32,8%, BB 30,8%, PO 21,8%, KE 34,0%), pritom práve z Košického kraja pochádza najviac tých, ktorí sú presvedčení o jednoznačnom zatajovaní priestupkov v škole (KE 17,0%). Zarážajúci je fakt, že až tretina pedagógov zo škôl v Trnavskom, Trenčianskom a Košickom kraji (TT 36,4%, TN 34,3%, KE 34,0%) volila odpoveď neviem, v ostatných krajoch dosahuje hodnotu v intervale od 30,8% v Banskobystrickom kraji po 9,1% v Žilinskom kraji. Celkovo sa tak vysoké percento oslovených pedagógov vo všetkých krajoch odpovedi vyhlo.

Záver

Cieľom výskumu názorov učiteľov základných a stredných škôl na výchovu a vzdelávanie v oblasti ľudských práv bolo analyzovať výučbu k ľudským právam z pohľadu učiteľa (spôsob výučby, miera spokojnosti učiteľov so spôsobom výučby), zmapovať aktivitu škôl a učiteľov v oblasti ľudských práv (zapojenie do projektov, programov, súťaží a pod.) a zistiť situáciu v porušovaní ľudských práv v školskom prostredí

Na základe výsledkov výskumu možno konštatovať:

- Žiaci získavajú vedomosti o ľudských právach najčastejšie **na vyučovacích hodinách**. Ďalším frekventovaným spôsobom je vzdelávanie prostredníctvom **besied na konkrétne ľudskoprávne témy organizované školou**, ktoré deklarovala viac ako polovica oslovených. Približne 40% učiteľov poukázalo na skutočnosť, že žiaci informácie získavajú z nástienok a školských časopisov. Vedomosti získané na **prednáškach s odborníkmi** prezentovala necelá tretina skúmaných pedagógov a **súťaže** ako prostriedok osvojovania si poznatkov o ľudských právach uviedol každý piaty oslovený.
- **Rozdiely podľa typu školy (základná škola, stredná škola)** poukázali na fakt, že v oboch typoch škôl prevláda vyučovanie ako forma získavania vedomostí z problematiky ľudských práv. Výsledky výskumu však potvrdili náš predpoklad o tom, že starší žiaci - stredoškooláci získavajú poznatky o ľudských právach častejšie aj aktívnymi metódami výučby ako sú prednášky, besedy a súťaže z predmetnej

problematiky len doplnené vyučovacím procesom, ako žiaci nižšieho stupňa vzdelania. A tak sú podľa názorov respondentov, stredoškólači výrazne častejšie vzdelávaní v oblasti ľudských práv prostredníctvom súťaží, prednášok odborníkov a formou besied na ľudskoprávne témy.

- **Porovnaním výsledkov za roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015 a 2017** sa zistilo, že výučba v oblasti ľudských práv za celé sledované obdobie zostáva najvýraznejším zdrojom informácií o ľudských právach v školách. Hoci sú žiaci základných a stredných škôl oboznamovaní s problematikou ľudských práv predovšetkým vo vyučovacom procese, do popredia sa dostávajú aj aktívne spôsoby výučby, ako sú nástenky a školské časopisy, besedy na ľudskoprávne témy, ale aj zapojenie žiakov do rôznych súťaží z predmetnej problematiky. Hoci v súčasnosti zaznamenávame mierny pokles aktívnych foriem výučby ľudských práv prezentovaných vo výpovediach oslovených učiteľov oproti roku 2015, vo všeobecnosti vidieť od roku 2005 v prípade prednášok s odborníkmi a besied organizovaných školou na aktuálne témy pozitívny trend. Školy sa tak stále viac zameriavajú popri výučbe aj na uvedené formy, ako zdroje vedomostí a poznatkov žiakov. Odlišná situácia je v prípade informácií z násteniek a školských časopisov. Uvedený zdroj zaznamenáva najhoršie výsledky za celú vlnu zisťovania. Súvisí to pravdepodobne s nezaujmom žiakov o tvorivosť v rámci školských násteniek a školských časopisov. Významnú úlohu by v tomto mohlo zohrať vedenie školy, pedagógovia i žiacka samospráva. Z dlhodobého hľadiska však vo výučbe ľudských práv zaznamenávame pozitívny trend v presadzovaní aktívnych, názorných foriem vzdelávania žiakov základných a stredných škôl v oblasti ľudských práv.
- Ako už bolo uvedené, aktívne formy výučby ľudských práv prezentovali najmä učitelia stredných škôl. Z dôvodu, že tieto nie sú zväčša lokalizované v obciach a menších mestách, najčastejšie uvádzajú ako zdroj poznatkov pre žiakov besedy, prednášky, informácie z násteniek a školských časopisov oslovení z miest od 10 000 do 50 000 obyvateľov a zo súťaží učitelia škôl vo veľkých mestách. Zarážajúce je, že aj vyučovací proces ako zdroj poznatkov o ľudských právach, v najvyššom zastúpení prezentovali učitelia z veľkých miest a veľkomiest. Pritom skúmaní pedagógovia z najmenších lokalít v najnižších percentách deklarovali aktívne formy výučby. Išlo pravdepodobne o respondentov zo základných škôl z uvedených lokalít.
- Pri výučbe ľudských práv učitelia najčastejšie využívajú, a to rovnako ako v predchádzajúcich zisťovaniach, **učebnicu predmetu doplnenú odbornými materiálmi**. Približne štvrtina oslovených však ťažisko kladie na **odborné materiály a príručky** a tie potom **dopĺňa učebnicou predmetu**. Aj to podporuje predchádzajúce tvrdenia o náraste aktívnych a názorných foriem výučby v regionálnom školstve a svedčí na jednej strane o kreativite súčasných učiteľov a ich snahe zefektívniť a spopularizovať učivo, na druhej strane o dostatku odborných materiálov venujúcich sa problematike ľudských práv. Nasleduje **výlučné využívanie odborných materiálov a pomôcok**, pričom tu zaznamenávame neustály nárast. Vyučovanie založené výlučne na **učebnici predmetu** deklaroval až každý desiaty oslovený a 33 (7,2%) učiteľov označilo **iný spôsob výučby**. Išlo najčastejšie o kombináciu viacerých prameňov, využívanie vlastných textov, dennej tlače, modelových situácií a najmä internetu.
- Na základe rozloženia odpovedí podľa **typu školy** pôsobnosti učiteľa (základná a stredná škola) je zrejماً prevaha výučby ľudských práv na základe učebnice predmetu doplnenej odbornými materiálmi a pomôckami v oboch typoch škôl. Druhou najčastejšou formou vzdelávania v oblasti je využívanie odborných materiálov len

doplnených učebnicou predmetu. Je zaujímavé, že výraznejšie je etablovaná, podľa výpovedí oslovených učiteľov, v základných školách a to na rozdiel od výučby založenej výlučne na odborných materiáloch, príručkách a názorných pomôckach, ktorá prevláda v stredných školách. Súvisí to pravdepodobne s celkovo vyššou odbornou aj mentálnou vyspelosťou žiakov - stredoškolákov. Približne každý desiaty pedagóg oboch typov škôl priznal výlučné využívanie učebnice predmetu, bez využívania názorných a odborných pomôcok .

- **Výsledky výskumu za roky 2005 až 2017** na jednej strane potvrdili pozitívny trend v presadzovaní názornejších foriem výučby ľudských práv, ako je výučba ľudských práv opierajúca sa výlučne o príručky, odborné materiály a názorné pomôcky, na strane druhej neustále stúpa percento učiteľov využívajúcich výlučne učebnicu daného predmetu. Uvedená skutočnosť vypovedá o neustálom zdokonaľovaní obsahu učebníc a o tom, že oblasť ľudských práv našla pevné miesto v obsahu viacerých vyučovacích predmetov základných a stredných škôl. Či pohodlnosti, vyhorenia, nedocenenia prípadne nízkej motivácii k aktivite súčasných pedagógov?
- Sú to skúmaní muži, ktorí pri výučbe ľudských práv výrazne častejšie (dvojnásobne často) ako ženy – učiteľky využívajú výlučne učebnicu predmetu, čo korešponduje so zisteniami o zdroji informácií z predmetnej problematiky. Ako už bolo konštatované, práve muži častejšie ako oslovené ženy prezentovali vyučovaciu hodinu ako zdroj poznatkov, aj keď u oboch pohlaví je hlavným zdrojom informácií o ľudských právach. Využívanie učebnice len doplnenej odbornými materiálmi na ľudskoprávne témy dominuje v odpovediach skúmaných žien, pričom predstavuje najfrekvencovanejší spôsob výučby ľudských práv z pohľadu oslovených učiteľov základných a stredných škôl u oboch pohlaví. Výchovnovzdelávací proces založený na využívaní didaktických pomôcok len doplnených učebnicou predmetu a na výlučnom používaní odborných materiálov je v prípade oboch pohlaví respondentov takmer rovnako zastúpený
- Popri analýze spôsobu výučby ľudských práv v základných a stredných školách sme vo výskume sledovali aj to, aký priestor dostávajú žiaci na vyjadrenie svojho názoru na informácie získané od učiteľa pri výučbe ľudských práv. Z oslovených učiteľov až takmer 90% (88,4 %) pripustilo **možnosť prejavu názoru žiakov** na vyučovaní ľudských práv. Z nich viac ako polovica potvrdila, že žiaci majú **možnosť vyjadriť sa k informáciám** získaným z výkladu pedagóga a tretina vníma výučbu ľudských práv ako **formu diskusie** medzi učiteľom a žiakmi. Pozitívnym zistením je, že len 41 (8,4%) oslovených poukázalo na to, že pri výklade učiva **nie je priestor na prejav názoru** žiakov, aj keď uvedené percento je len o málo vyššie ako pri predchádzajúcom zisťovaní
- Na základe **porovnania dát za celé sledované obdobie** sa zistilo, že približne každý druhý učiteľ vo všetkých rokoch skúmania je toho názoru, že žiaci majú na vyučovaní ľudských práv dostatočný priestor na vlastný prejav a percento sa zvyšuje. V súčasnosti však zaznamenávame klesajúci trend v prípade výučby ľudských práv formou diskusie pedagóga so žiakmi na konkrétne ľudskoprávne témy a naopak nárast presvedčenia, že na prejav názoru žiakov nie je dostatočný priestor. Aj to vypovedá o tom, sa učitelia regionálneho školstva sa snažia neustále poukazovať na zvyšujúci sa objem poznatkov vo všetkých oblastiach vzdelávania a tým aj na znižovanie priestoru pre diskusiu, prípadne názory samotných žiakov.
- Rozdiely podľa **typu školy**, na ktorej pôsobia oslovení učitelia dokumentujú, že väčšina učiteľov ako základných tak aj stredných škôl sa domnieva, že žiaci majú

možnosť a priestor na vyjadrenie svojho názoru na získané informácie, pričom výraznejšie uvedenú skutočnosť prezentovali pedagógovia nižšieho stupňa vzdelávania. Necelých 40% oslovených stredoškolských učiteľov deklarovalo výučbu formou diskusie a uvedené percento je vyššie ako na nižšom stupni vzdelávania. Z výsledkov výskumu je zrejmé, že výučba ľudských práv v základných aj stredných školách vytvára priestor pre názory žiakov a diskusiu na preberanú tému. Na absenciu uvedeného priestoru však poukazoval každý desiaty učiteľ základnej školy a 6,3% stredoškolských pedagógov. Učitelia základných aj stredných škôl tak celkovo pozitívne vnímajú možnosti žiakov pri prezentácii svojich názorov na vyučovaní.

- Výsledky tiež potvrdili, že s doterajším priestorom vyčleneným pre vzdelávanie v oblasti ľudských práv sú viac spokojní tí učitelia, ktorých výučba ľudských práv na hodine prebieha **s možnosťou vyjadriť svoj názor** na výklad učiva a formou diskusie ako tí, ktorí sa zameriavajú na výklad učiva bez možnosti prejavenia názoru na získané poznatky. Práve učitelia vyučujúci na základe diskusie so žiakmi v najvyššom percente potom deklarovali osobnú spokojnosť so súčasným stavom výučby ľudských práv, pedagógovia presvedčení o absencii možnosti prejavu v najvyššej miere zo všetkých požadujú zväčšenie priestoru pre výučbu ľudských práv v učebných osnovách.
- Na otázku či je škola zapojená do aktivít v oblasti ľudských práv tretina oslovených respondentov sa vyjadrila kladne, viac ako štvrtina poukázala na absenciu takýchto aktivít školy a až 41,1% volilo možnosť neviem. Od skúmaných pedagógov sme získali 142 informácií o **zapojení školy do aktivít** v oblasti ľudských práv. Rozloženie odpovedí s konkretizáciou aktivity je nasledovné: 67,4% uviedlo **olympiádu ľudských práv**, 8,9% **projekty** venované ľudským právam, 1,5% **súťaže** k ľudským právam a 27,4% **iné aktivity** (vzdelávacie aktivity, exkurzie a preventívne programy).
- Do projektov, programov a súťaží zameraných na oblasť ľudských práv sú výrazne viac zapojené stredné školy (SŠ 43,8%, ZŠ 21,0%). Uvedený vysoký rozdiel súvisí do určitej miery s aktivitou školy v projekte Olympiáda ľudských práv, ktorá je orientovaná viac na žiakov stredných škôl. A tak až dve tretiny oslovených stredoškolských pedagógov potvrdilo zapojenie školy do Olympiády ľudských práv, v prípade učiteľov základných škôl to bolo len menej ako polovica. Stredné školy podľa názorov respondentov dominujú vo všetkých aktivitách a to v projektoch zameraných na ľudské práva, súťažiach. Naopak v iných nekonkretizovaných aktivitách prevládajú základné školy. Skutočnosť úzko súvisí s vyšším vekom žiakov a tým väčšími možnosťami zapojiť žiakov do aktivít z uvedenej oblasti.
- Analýzou javu z pohľadu **rokov skúmania (2005, 2008, 2011, 2013, 2015 a 2017)** sa zistilo, že dochádza k neustálemu poklesu v participácii škôl na aktivitách zameraných na oblasť ľudských práv od roku 2008, pričom v posledných dvoch vlnách zisťovania je situácia stabilná. Hoci v predchádzajúcich rokoch vnímame pokles počtu škôl zapojených do Olympiády o ľudských právach, v roku 2015 dochádza k jeho zvýšeniu a v súčasnosti opäť zaznamenávame mierny pokles. Výsledky posledných skúmaní sú tak takmer identické. Pokles vykazujú aj aktivity – súťaže zamerané na oblasť ľudských práv a projekty a programy v predmetnej oblasti. Skutočnosť je výrazne ovplyvnená faktom, že skúmaní učitelia často jednotlivé aktivity detailne nekonkretizovali a nebolo možné ich zaradiť do kategórií (olympiády ĽP, programy a súťaže).

- Aktivity školy v oblasti ľudských práv sú výrazne viac rozšírené v gymnáziách ako v stredných odborných školách. Až takmer polovica učiteľov odborných škôl na otázku nevedela odpovedať, pričom uvedené percento sa oproti predchádzajúcemu zisťovaniu ešte zvýšilo. Oslovení pedagógovia uvádzali najmä Olympiádu ľudských práv, viac zo stredných odborných škôl. Učitelia gymnázií zas projekty a súťaže zamerané na ľudské práva. Je teda zrejme, že sú to gymnáziá, ktoré sa viac aktivizujú v rôznych súťažiach, programoch a projektoch z oblasti ľudských práv a vedú tak žiakov k aktívnemu prístupu k vzdelaniu. Predpokladáme, že stredné odborné školy s odborným zameraním majú na uvedenú činnosť menší priestor a viac času venujú odborným zručnostiam žiakov.
- Štatisticky významné závislosti sa potvrdili vzhľadom na **lokalitu pôsobnosti školy**. Zapojenie škôl do aktivít zameraných na ľudské práva priamo úmerne stúpa s veľkosťou miesta školy. Uvedená skutočnosť do určitej miery súvisí s možnosťami, ktoré poskytujú väčšie mestá. Pritom najviac škôl zapojených do Olympiády pre ľudské práva je lokalizovaných v mestách od 50 001 do 100 000 obyvateľov a čo je zarážajúce najmenej do veľkomiest. Aktivity v oblasti programov a projektov zameraných na ľudské práva dominujú v školách v stredne veľkých mestách do 50 000 obyvateľov a následne vo veľkomestách. V ostatných lokalitách sa uvedená aktivita nevyskytovala. Súťaže k ľudským právam sa podľa výpovedí oslovených realizujú najmä v školách malých miest do 10 000 obyvateľov. Opäť sa v lokalitách veľkých miest a veľkomiest neobjavovali.
- V oblasti ľudských práv existuje viacero vzdelávacích projektov určených pre učiteľov základných a stredných škôl. Zaujímalo nás, či sa učitelia uvedených vzdelávacích aktivít v oblasti ľudských práv zúčastňujú a aký je obsah týchto aktivít. Z výskumného súboru učiteľov základných a stredných škôl sa **zúčastnilo** počas svojej pedagogickej praxe **kurzu, seminára** zameraného na problematiku ľudských práv 174/35,2% učiteľov a uvedené percento sa oproti predchádzajúcim zisťovaniam výrazne zvýšilo. Väčšina oslovených učiteľov však deklarovala **neúčasť** na vzdelávaní (320/64,8%).
- Porovnaním údajov **za sledované roky 2005, 2008, 2011 a 2017** sa potvrdil výraznejší nárast participácie pedagógov na vzdelávacích aktivitách zameraných na oblasť ľudských práv pre aktuálne zisťovanie. Zatiaľ čo v predchádzajúcich rokoch zaznamenávame neustály pokles účasti, v roku 2005 sa na kurze, seminári z predmetnej problematiky zúčastnila približne polovica oslovených učiteľov, v roku 2008 to bola už len štvrtina a v roku 2011 svoju účasť na vzdelávaní potvrdilo len 21,9% učiteľov základných a stredných škôl, v súčasnej vlne skúmania vzdelávacie aktivity prezentovala tretina oslovených pedagógov. Hoci zistenie nedosahuje hodnoty z roku 2005, aj napriek tomu predstavuje výrazný posun v celoživotnom vzdelávaní učiteľskej verejnosti a navodzuje kladné pocity.
- Rozdiely v odpovediach učiteľov stredných škôl podľa **typu strednej školy** poukázali na fakt, že účasť na kurze, seminári k problematike ľudských práv výrazne častejšie prezentovali učitelia gymnázií ako stredných odborných škôl, kde až takmer 70% (68,3%) sa na uvedenej aktivite počas pedagogickej praxe nezúčastnilo. Pozitívom je, že oproti predchádzajúcim zisťovaniam stúpol počet tých, ktorí odborné vzdelávanie absolvovali. I tak však otázka celoživotného vzdelávania učiteľov naďalej zostáva jednou z priorit spoločnosti. Pretože len neustále odborne napredujúci pedagógovia dokážu kvalitne odovzdávať poznatky deťom a mládeži, ktoré sú budúcnosťou krajiny

- So zvyšovaním odbornej praxe pedagógov zvyšuje sa aj ich účasť na rôznych vzdelávacích aktivitách (do 5 rokov 25,4%, 6-10 23,8%, 11-20 32,0%, 21-30 44,0%, nad 30 42,5%). Je teda zrejmé, že starší učitelia sa v priebehu dlhšieho pedagogického pôsobenia častejšie zúčastnili na vzdelávacej aktivite ako mladí učitelia, učitelia s kratšou odbornou praxou.
- Najviac absolvovaných vzdelávacích aktivít uviedli učitelia z Nitrianskeho kraja, kde viac ako polovica oslovených potvrdila účasť na vzdelávacej aktivite, kurzu, seminára, prednáške zameranej na problematiku ľudských práv. Pomerne vysoké zastúpenie vykazovali aj učitelia zo škôl v Bratislavskom, Prešovskom a Banskobystrickom kraji. Najmenej učiteľov zúčastnených na uvedených aktivitách pochádzalo z Trenčianskeho a Trnavského kraja. Títo potom v približne dvoch tretinách deklarovali neúčasť.
- Napriek tomu, že školské prostredie je považované za miesto rozvoja osobnosti dieťaťa a výchovy zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám, je žiaľ často aj miestom porušovania ľudských práv. Z výskumného súboru učiteľov základných a stredných škôl **porušenie práv učiteľa zo strany žiakov** pripustilo 5,9% oslovených a to 29 učiteľov, pričom percento je výrazne nižšie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2015 10,0%). Až takmer 70% oslovených učiteľov porušenie práv učiteľa **odmietlo** a štvrtina sa k problému **nevedela alebo nechcela vyjadriť**.
- Analýza odpovedí respondentov podľa **typu školy** (základná a stredná škola) ukázala, že porušenie práv učiteľa žiakom častejšie pripustili oslovení zo základných škôl. Naopak stredoškolskí pedagógovia vo vyššom zastúpení skutok popreli, prípadne volili možnosť neviem.
- Zaujímavá skutočnosť sa potvrdila aj pri sledovaní porušovania práv učiteľa žiakmi za celé **skúmané obdobie**. Tak ako klesá percento tých, ktorí sú presvedčení, že žiaci porušili ich práva, tak stúpa v súčasnosti počet pedagógov, ktorí na otázku nevedeli alebo nechceli odpovedať. Pritom všeobecne v spoločnosti narastá agresivita. Psychológ Miron Zelina za agresiou žiakov a mladých ľudí vidí predovšetkým nedostatok morálnych hodnôt, sebaovládania a sebaregulácie. Zdôvodňuje to vplyvom civilizácie, rozpadmi rodín, nedostatkom pozornosti zo strany dospelých. Výsledky však navodzujú pozitívny trend v porušovaní práv učiteľov. Pokiaľ žiak cíti, že si ho učiteľ váži, vníma ho ako osobnosť, prejavuje mu úctu, akceptuje ho, aj žiak potom takto nazerá na učiteľa a vníma ho.
- Okrem sledovania porušovania práv učiteľa žiakmi a práv žiaka učiteľmi, sme vo výskume zisťovali, s akými typmi porušenia ľudských práv sa učitelia základných a stredných škôl v škole stretli. Od respondentov, učiteľov vyučujúcich problematiku ľudských práv v základných a stredných školách sme získali na otázku o porušovaní ľudských práv v škole 327 odpovedí. Až takmer 40% sa s **porušením ľudských práv v škole nestretlo**, uvedené percento je výrazne vyššie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2015 26,5%) a 2,1% **nevedelo alebo nechcelo k problému zaujať stanovisko**.
- Najvyššie percento pedagógov poukázalo na prejavy šikanovania a to približne 30% (30,2%), 14,2% na diskrimináciu v prostredí školy, 5,0% na porušenie práva na slobodu prejavu a 6,0% učiteľov priznalo násilie, bitky a 8,2% psychické týranie formou nadávok, ohovárania, výsmechu a pod. Necelých 6% oslovených uvádzalo porušovanie práva inej osoby, išlo o porušovanie práv učiteľa žiakmi. Pod hranicou

3% sa vo výpovediach skúmaných pedagógov objavilo nespravodlivé ohodnotenie, ponuka, predaj a užívanie drog a záškoláctvo.

- Rozdiely v odpovediach **učiteľov základných a stredných škôl** potvrdili, hoci v oboch prostrediach dominuje šikanovanie, vo vyššej miere sa objavuje v odpovediach učiteľov nižšieho stupňa vzdelávania. Je teda zrejmé, že šikanovanie je značne rozšírené v oboch typoch škôl, bez rozdielu veku žiakov. Za nim nasleduje diskriminácia vyššie zastúpená u stredoškolákov. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že vo všetkých typoch porušenia práv s výnimkou diskriminácie a ponuky, predaja a užívania drog dominujú mladší žiaci, žiaci základných škôl. A tak porušenie práva na slobodu prejavu prezentovalo 5,1% učiteľov základných škôl a 4,9% stredoškolských pedagógov, bitky a násilie 12,0% učiteľov zo základných škôl a len 1,8% zo stredných škôl a psychické trestanie uviedlo 12,8% učiteľov nižšieho stupňa vzdelania a 4,9% vyššieho.
- **Porovnaním výsledkov za sledované roky (rok 2005, 2008, 2011, 2013, 2015 a 2017)** sa zistila najlepšia situácia v roku 2008, kedy až 85% oslovených učiteľov základných škôl vyjadrilo presvedčenie, že k porušovaniu ľudských práv u nich na škole nedochádza. A hoci do roku 2015 neustále stúpa porušovanie ľudských práv v školách a klesá tak percento učiteľov presvedčených, že k porušovaniu práv v škole nedochádza, pri súčasnom zisťovaní je situácia horšia. Na základe analýzy konkrétnych porušení ľudských práv v školskom prostredí za sledované obdobie je zrejmý výrazný nárast psychických atakov zo strany žiakov sprevádzaných nadávkami, vyhrážkami, výsmechom a ohováraním. Ide o neustále zvyšujúcu sa agresivitu mladých ľudí a to ako fyzickú tak aj psychickú, často prechádzajúcu až do kyberšikany. Práve uvedený typ šikanovania výrazným spôsobom rezonoval v odpovediach skúmaných pedagógov. Pritom šikanovanie zaznamenáva neustály pokles v prostredí základných a stredných škôl. A tak na jednej strane učelia prezentujú vo svojich názoroch pokles prejavov diskriminácie, šikanovania, na druhej strane poukazujú na slovnú, psychickú agresivitu voči spolužiakom ale aj pedagógom a súčasne vo vyššej miere oproti predchádzajúcemu zisťovaniu deklarujú porušenie práv inej osoby. Pozitívom je, že sú to práve učelia, ktorí v súčasnosti vytvárajú pre žiakov priestor na vyjadrenie svojho názoru a ako už bolo uvedené, výučba sa často vedie formou diskusie medzi pedagógom a žiakmi. V tomto zmysle potom klesá percento tých, ktorí poukazujú na porušovanie práva na vlastný názor žiaka.
- S porušením ľudských práv sa nestretli najčastejšie učelia z mestských lokalít, učelia základných a stredných škôl vo veľkých mestách do 100 000 obyvateľov. Je teda zrejmé, že porušenia práv sú vypuklejšie v školách menších lokalít. Pri konkretizácii typov porušení vidieť, že šikanovanie dominuje v odpovediach oslovených zo škôl v najmenších lokalitách, v obciach do 2000 obyvateľov a vo veľkomestách. Na porušenie práv inej osoby, učiteľa opäť poukazujú najčastejšie učelia z veľkomiest. A tak práve vo veľkomestách sú pedagógovia najčastejšie obeťami útokov zo strany žiakov, pričom skutočnosť prezentoval každý desiaty skúmaný učiteľ. Aj psychické násilie je doménou škôl vo veľkých mestách. Tu opäť takmer každý desiaty deklaroval psychické násilie v škole sprevádzané slovnými urážkami, nadávkami, vyhrážkami a ponižovaním. Na druhej strane fyzické násilie je rozšírenejšie v menších lokalitách, v mestách do 10 000 obyvateľov, v ktorých pôsobia prevažne základné školy. Prejavy diskriminácie v prostredí školy vykazujú najvyššie zastúpenie v lokalite stredne veľkých miest od 10 001 do 50 000 obyvateľov. Tu až 18,0% oslovených poukázalo na prejavy diskriminácie v škole,

v ostatných lokalitách a pohybuje okolo 13% s výnimkou veľkých miest, kde dosahuje 6,1%. V školách najmenších obcí sa jav podľa výpovedí nevyskytuje.

- Rozdiely vo vzťahu **ku kraju SR**, kde sa nachádza škola potvrdili, že zatiaľ čo prejavy diskriminácie sú najrozšírenejšie v školách Nitrianskeho a následne Banskobystrického kraja, šikanovanie dominuje v prostredí základných a stredných škôl v Bratislavskom kraji. Až viac ako polovica oslovených pedagógov z uvedeného kraja sa tak na pôde školy stretla so šikanovaním, pričom zistenia sú v uvedenom kraji oproti minulému roku takmer identické. Naopak v Trnavskom kraji nedosahuje ani 10%. Vysoké zastúpenie má šikanovanie aj v prostredí škôl v Žilinskom kraji, kde sa takto vyjadriť až 41,2% oslovených. Porušenie práv inej osoby, učiteľa je podľa výpovedí opäť najrozšírenejšie v Bratislavskom kraji a následne v Prešovskom kraji. Zaujímavé je, že v Košickom kraji skutočnosť potvrdilo len 5,5% skúmaných učiteľov, menšiu hodnotu dosahuje len v Trenčianskom a Trnavskom kraji.
- Súčasne s analýzou porušovania ľudských práv v školskom prostredí sme u oslovených pedagógov sledovali aj spôsoby ich riešenia. Najviac oslovených riešilo problém porušenia ľudských práv v škole s **vedením školy** a za pomoci **rodičov žiaka**. Necelá tretina sa však spoliehala výlučne na seba a problém **riešila samostatne, vlastnými silami**. Na **psychológa** sa obrátil každý štvrtý oslovený pedagóg. Vzájomná spolupráca učiteľov medzi sebou je pomerne nízka. Práve uvedená spolupráca predstavuje najmenej frekventovaný spôsob riešenia problému porušenia ľudských práv v prostredí školy. Pozitívnym sa javí fakt, že len 5/1,2% oslovených učiteľov priznalo, že porušenie ľudských práv v škole neriešili a nechali to tak.
- Hoci v oboch typoch škôl (základná a stredná škola) prevláda pri riešení problému spolupráca učiteľa s vedením školy, častejšie sa objavuje na nižšom stupni vzdelávania, pričom je ešte markantnejšia ako pri zisťovaní v roku 2015. Zatiaľ čo práve spolupráca učiteľa s vedením školy je vyššie zastúpená v základných školách, spolupráca s ostatnými činiteľmi dominuje v prostredí stredných škôl. A tak sú to stredoškolskí pedagógovia, ktorí viac deklarovali spoluprácu s iným pedagógom školy, so psychológom, ale zároveň aj častejšie pripustili riešenie problému porušenia ľudských práv vlastnými silami, prípadne neriešenie situácie. Využívanie pomoci rodičov žiakov vykazovalo rovnaké zastúpenie v oboch typoch škôl.
- **Porovnanie výsledkov zisťovaní za roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015 a 2017** ukázalo, že hoci poradie preferencie jednotlivých spôsobov riešenia problému porušenia ľudských práv v školskom prostredí ostáva za celé obdobie nezmenené, zaznamenali sa určité rozdiely. Učitelia sa stále menej snažia problém riešiť samostatne a čoraz viac spolupracujú s vedením školy, s rodičmi i psychológmi, aj keď v súčasnosti vidieť určitý pokles spolupráce. Oslovení pedagógovia si uvedomujú závažnosť situácie, nespoliehajú sa na vlastné sily a pri riešení porušenia ľudských práv úzko spolupracujú s ostatnými činiteľmi. Ako dokumentujú výsledky, vzrastá percento tých, ktorí vyhľadávajú pomoc vo vedení školy, u rodičov, psychológov a u iných pedagógov školy, na druhej strane výrazne klesá počet tých, ktorí deklarujú absenciu porušenia ľudských práv v škole. Aj to je svedectvom súčasnej situácie v spoločnosti
- So zvyšovaním veku skúmaných pedagógov sa zvyšuje aj snaha riešiť vzniknutý problém a to či už samostatným riešením problému bez pomoci, tak aj v spolupráci s rodičmi žiaka a psychológom. Je teda jasné, že starší učitelia, aj vzhľadom na svoju pedagogickú prax, vedia k problému jednoznačnejšie a autoritatívnejšie zaujať

stanovisko, nájsť najvhodnejší spôsob riešenia a súčasne sa spoľahnúť na vlastné sily, prípadne riešiť porušenie s rodičom alebo psychológom. Zaujímavým sa javí fakt, že samostatné riešenie problému je najvýraznejšie u najmladších skúmaných učiteľov. Tu až takmer 40% rieši problém porušenia ľudských práv v škole samostatne, bez cudzej pomoci. Aj spolupráca s vedením školy je najmarkantnejšia u respondentov do 30 rokov, teda u najmladších a so zvyšovaním veku klesá. Je teda zrejme, že mladší oslovení sa v zvýšenej miere spoliehajú na vlastné sily, prípadne sa obracajú na vedenie školy. Naopak vekovo starší pedagógovia častejšie využívajú pomoc iných osôb, rodičov žiakov, psychológa či iného učiteľa. Uvedené skutočnosti plne korešpondujú s výsledkami vo vzťahu k dĺžke odbornej praxe respondentov.

- Participácia žiakov na odhaľovaní porušenia práv v školskom prostredí z pohľadu oslovených pedagógov dokumentuje, že väčšina žiakov na porušovanie ľudských práv **poukazuje**. Pritom 13,6% učiteľov označilo **jednoznačné poukazovanie** na porušenie ľudských práv zo strany žiakov a 29,4% uviedlo, že žiaci na porušovanie práv **skôr poukazujú ako by ho tajili**. Na druhej strane až 30,0% pedagógov je toho názoru, že porušenie práv žiaci **skôr taja ako by naň poukazovali** a 8,7% dokonca pripustilo **jednoznačné zatajovanie a skrývanie problému**. Uvedené percento je pritom výrazne vyššie ako v predchádzajúcom skúmaní problému. Až viac ako štvrtina skúmaných učiteľov sa však k problému **nevedela alebo nechcela vyjadriť**. Ide pravdepodobne o súbor učiteľov, ktorí uviedli, že k porušeniu ľudských práv u nich v škole nedochádza.
- Na porušovanie ľudských práv v školskom prostredí poukazujú (poukazujú a skôr poukazujú ako taja) rovnako mladší ako starší žiaci. Na druhej strane žiaci základných škôl výrazne častejšie ako stredoškóľáci porušenie práv taja.
- Poukazovanie na porušenie ľudských práv v školskom prostredí zaznamenáva do roku 2011 pozitívny trend. V nasledujúcich rokoch skúmania je však zreteľná zhoršujúca sa situácia. O poukazovaní žiakov na prejavy porušenia ľudských práv v škole je presvedčených stále menej skúmaných učiteľov a výraznejšie, najmä v súčasnosti, vzrastá percento tých, ktorí deklarujú, že žiaci problém jednoznačne zakrývajú a taja. Je teda zrejme, že žiaci základných a stredných škôl z ľahostajnosti či zo strachu sa stále viac snažia porušenie ľudských práv v škole nevidieť, skryť či zatajiť. A hoci v názoroch oslovených za celé obdobie skúmania prevláda presvedčenie o odkrývaní porušenia ľudských práv v škole, neustále rastú snahy žiakov skutočnosť zatajovať. Uvedený jav by bolo potrebné v budúcnosti podrobiť hlbšej analýze.

Odporúčania

Školské prostredie je popri rodine prostredím pre formovanie osobnosti detí a mládeže. Učiteľ ako výchovný činiteľ, ktorého výchovné účinky možno zistiť vo výsledkoch vyučovania, v prispôsobovaní sa životným podmienkam a vo formovaní osobnosti má možnosť pomáhať pri aplikácii dodržiavania ľudských práv v prostredí školy, napomáhať predchádzať všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, zlepšovať vzťahy medzi ľuďmi, presadzovať prvky multikulturalizmu a tolerancie. Získané poznatky z problematiky ľudských práv je možné využiť v riadiacej práci, pri tvorbe školských vzdelávacích programov a učebných osnov jednotlivých vyučovacích predmetov, ako aj pri koncipovaní školských stratégií a zvyšovať tak úroveň výchovy a vzdelávania k ľudským právam na Slovensku.

V súvislosti s výskumnými zisteniami navrhujeme:

- Prehlbovať výučbu ľudských práv a práv dieťaťa implementáciou do školských vzdelávacích programov a učebných osnov
- Posilňovať inovatívne a aktívne formy a metódy výučby ľudských práv v základných aj stredných školách
- Podporovať participáciu školy v aktivitách zameraných na ľudské práva, osobitne v Olympiáde ľudských práv a motivovať pedagógov pri príprave a zapájaní žiakov
- Podporovať vzdelávanie pedagogických pracovníkov v oblasti prevencie a odhaľovania násilia v škole
- Podporovať činnosť sociálneho pedagóga a jeho poslanie pri intervencii, ale aj pri prevencii sociálno-patologických javov a problémov správania žiakov v škole.

Literatúra

- Havlík R., Kořa J.: Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál 2002, ISBN 80-7178-635-7
- Macek P.: Adolescence. Praha: Portál 1999, ISBN 80-7178-348-X
- Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum 1996, ISBN 80-7184-310-5
- Král J.: Ľudské práva v Slovenskej republike. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, ISBN 80-969034-1-1
- Svák J.: Základy európskej ochrany ľudských práv – Zväzok 1. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, ISBN 80-8055-487-0
- Ochrana ľudských práv a slobôd v Slovenskej republike 1993-2004, Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva 2004, ISBN 80-89016-10-3
- Medzinárodná ochrana práv dieťaťa a Slovenská republika (výber dokumentov). Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2003, ISBN 80-89016-05-7
- Štatistická ročenka školstva SR. Bratislava : CVTI SR, 2017
- Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the implementation of the Plan of Action for the UN Decade for Human Rights Education, www.unhcr.ch
- Kredátus, J.: Ľudské práva v edukačnom procese. Projekt ESF 2012. Bratislava: MPC 2012, 68s.
- Pedagogicko-organizačné pokyny na školský rok 2016/2017, MŠVVaŠ SR Bratislava 2016

- Bagalová, Ľ., Gogolová, D.: Ľudské práva a zručnosti potrebné na ich uplatnenie. Bratislava: ŠPU 2007, ISBN 978-80-89225-26-2
- Kratochvílová, E.: Výchova mimo vyučovania - v Konceptii rozvoja výchovy a vzdelávania SR. Vychovávateľ, máj /2001, s. 2-6
- Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada 2015, ISBN 978-80-247-5009-6
- Antier, E.: Agresivita dětí. Praha: Portál 2011, ISBN 978-80-7367-881-4
- Fischer, S., Škoda J.: Sociální patologie. Praha: Grada 2009, ISBN 978-80-247-2781-3
- Hroncová, J., Emmerová, I. a kol.: Sociálny pedagóg v škole v teoretickej reflexii a praxi. Banská Bystrica: Belanium 2015, ISBN 978-80-557-0957-4
- Kolektív autorov: Ľudské práva a prosociálna výchova -metodická príručka pre učiteľov. Banská Bystrica: Belanium 2016, ISBN 978-80-557-1098-3
- Čáčová, Z., Lenčo, P.: Ľudské práva vo výchove a vzdelávaní: aktuálny sta, výzvy a inšpirácie. Bratislava: NOS 2016, ISBN 978-80-89571-12-3

Názov: Ľudské práva vo výchovnovzdelávacom procese školy (názory učiteľov
základných a stredných škôl)

Autor: **Mgr. Marcela Bieliková**
Spoluriešiteľ: Mgr. Anna Ošípaníková
Vydavateľ: Centrum vedecko-technických informácií SR
Rok vydania: 2017
Tlač: CVTI SR

Materiál neprešiel jazykovou úpravou.